

Handelsfamilien Dons og deres sosiale nettverk.

En kartlegging av familiens ekteskap og fadderskap, samt et blikk på bruk av lokalhistorie som undervisningsmetode.

—
Mette Johansen

Masteroppgave i historie, HIS – 3905. 15. mai 2014

Forord

Endelig er jeg i mål! Det er ikke bare min fortjeneste og det er flere personer jeg gjerne vil takke. Aller først ønsker jeg å takke mamma og pappa. Dere har vært min aller største støtte og bidratt med råd og oppmuntring og stilt opp hvis det har vært noe jeg trengte. Jeg setter umåtelig stor pris på dere.

Medstudentene på lesesalen skal også ha sin takk. Jeg har alltid kunnet stilt faglige spørsmål og fått god hjelp, samtidig som det sosiale miljøet har vært ei fin avkobling. I tillegg har dere passet på at jeg ikke tok for lange pauser.

Jeg vil også takke masterseminarene på historie. Takk til ledere og studenter som har bidratt med tilbakemeldinger og konstruktiv kritikk. Uten seminarene hadde ikke resultatet blitt det samme.

Mine flinke korrekturlesere, fortjener også en takk, som oppi sitt eget arbeid tok seg tid til å hjelpe meg. Takk Arnstein, Julie, Iris, Astrid og Olav. Deres hjelp har ført til en bedre, mer leservennlig og gjennomført oppgave.

Til slutt vil jeg takke veilederne mine. Takk til Lars Ivar Hansen for at du ledet meg inn på dette temaet og har bidratt med god faglig hjelp gjennom arbeidsprosessen. Takk til min bi-veileder, Rolf Inge Larsen. Du har bidratt til at jeg har stilt høyere krav til meg selv og strukket meg lenger for å nå de.

Forord

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Innledning

1.1 Introduksjon.....	7
1.2 Hvorfor dette emnet?	8
1.3 Problemstilling.....	8
1.4 Delproblemstilling.....	9
1.5 Hypoteser.....	9
1.6 Avgrensing.....	10
1.7 Metode	11
1.8 Primærkilder	12
1.9 Litteratur og tidligere forskning.....	13

Kapittel 2. Hvorfor bruke lokalhistorie i undervisningen?

2.1 Innledning.....	17
2.2 Lokalhistorie i læreplanen	17
2.3 Historiebevissthet, identitet og lokalhistorie.....	20
2.4 Hvorfor lokalhistorie?	22
2.5 Undervisningsopplegg.....	24
2.6 Oppsummering.....	26

Kapittel 3. Historisk tilbakeblikk

3.1 Ibestad Kommune.....	28
3.2 Hamnvik handelssted.....	28
3.3 Den lokale overklassen.....	31

Kapittel 4. Ekteskapsordningen

4.1 Innledning.....	35
4.2 Ekteskapets nytteverdi.....	35
4.3 Familien Dons.....	36
4.3.1 Jens Bing Dons og Ingeborg Anna Dons.....	37
4.3.2 Nikolai Normann Dons og Johanna Ovidia Fredrikke Dons.....	39
4.3.3 Jens Bing Dons d.y og Johanne Gunneria Dons.....	41
4.3.4 Nikolai Normann Dons d.y og Louise Charlotte Sofie Dons.....	42

4.4 Oppsummering.....	42
-----------------------	----

Kapittel 5. Valg av faddere

5.1 Innledning.....	46
5.2 Fadderordningen.....	46
5.3 Fadderoversikt over Dons barna.....	48
5.3.1 Cornelia Susanna Dons.....	48
5.3.2 Nikolai Normann Dons.....	50
5.3.3 Maren Andrea Dons.....	51
5.3.4 Ingeborg Anna Dons.....	52
5.3.5 Jens Bing Dons d.y.	53
5.3.6 Johanne Fredrikke Dons.....	54
5.3.7 Nikolai Normann Dons d.y.	54
5.3.8 Johan Grundt Dons.....	55
5.3.9 Johanne Louise Dons.....	56
5.4 Oppsummering.....	57

Kapittel 6. Avslutning

6.1 Hvorfor bruke lokalhistorie i historieundervisningen?	61
6.2 Oppsummering av familien Dons' ekteskap og fadderskap.....	62
6.3 Betydning av familien Dons' sosiale nettverk?	66

Litteraturliste

Vedlegg 1. Slektstre over familien Dons.

Vedlegg 2. Kart over Hamnvik.

Vedlegg 3. Oversikt over faddere og slektskap mellom dem.

Vedlegg 4. Liste over ordførere i Ibestad fra 1838 – 2014.

Kapittel 1. Innledning

1.1 Introduksjon

I 1794 giftet Jens Bing Dons d.e. og Ingeborg Anna Normann seg på Ibestad. Det var to fornemme trondhjemsslekter med lange tradisjoner som ble smidd i hymens lenker og som ble starten på den nordlandskegrenen av slekten Dons. Samme år grunnla de Hamnvik handelssted og familien fikk fra begynnelsen en posisjon som den ledende handelsfamilien på Ibestad.

Posisjonen som ledende handelsfamilie ble opprettet og vedlikeholdt gjennom det sosiale nettverket til familien. At familien Dons hadde et nettverk av betydning, kommer frem i Alf Kiils bok hvor forfatteren viser til Peder C. Falk som søkte om gjestgiveri. Falk mente han burde få innvilget bevilgningen før det i det hele tatt ble tenkt på nyetablerte Dons. Likevel ble det Dons, med sine gode forbindelser, som fikk innvilget å starte opp gjestgiveri.¹ Hvilke forbindelser var det egentlig Jens Bing Dons hadde, som Peder C. Falk ikke hadde? Peder C. Falk var jo allerede en godt etablert handelsmann, til forskjell fra Jens B. Dons. I forbindelse med etableringen av handelsstedet var spesielt forholdet mellom Jens Bing og prestestanden av betydning. Medlemmer av denne standen hadde høy status i og utenfor lokalsamfunnet, innflytelse på det høyere sjikt og et kontaktnettverk som kunne være av betydning. Jens B. Dons d.e. og generasjonene som fulgte han hadde trolig stor nytte av vennskapet med denne standen. Hilmar Eriksen gir en god beskrivelse av dette forholdet når han skriver at Jens B. Dons og hans kone Ingeborg Anna ”Etablerte det beste naboforhold til prest og kirke, og at dette gode forhold, styrket ved inngifting, holdt i hundre år.”² Det vil derfor være interessant å undersøke hvilket forhold og hvilke forbindelser Dons og prestestanden hadde med hverandre gjennom inngifting og fadderskap. I tillegg var embetsstanden og den nye samfunnseliten, borgerskapet, som Dons tilhørte, av betydning. Gjennom økonomisk og sosial status bidro det sosiale nettverket til at familien Dons satt på toppen av makteliten på Ibestad gjennom flere generasjoner.

I oppgaven vil jeg vise at familien Dons var et godt eksempel på hvordan den lokale overklassen sørget for å føre slekten videre og holde på sin maktposisjon i samfunnet, ved å ta

¹ Kiil, Alf 1993: *Da bøndene seilte. Bygdefarsbrukets historie i nordlandene*. Messel forlag: 139.

² Eriksen, Hilmar 1981: *Det gamle Astafford og Ibestad*. Første bind, tingsoknet og kirkesoknet. Nordenfjelske Lito A/S, Trondheim: 263.

viktige strategiske valg, i henhold til blant annet ekteskapsinngåelse og valg av faddere. Det sosiale nettverket bestod av medlemmer av den lokale overklassen, særlig fra borgerskapet, og preste- og embetsstanden. Nettverket kunne gi familien utvidete forbindelser, økt innflytelse, penger og status. I denne oppgaven skal jeg hovedsakelig kartlegge to viktige sider av det sosiale nettverket til familien Dons, gjennom å se på inngåelsen av ekteskap og valg av faddere. Slekten var et sentralt element i det sosiale nettverket, og ulike slektsgrener ble smeltet sammen gjennom ekteskapsbånd. Å knytte fadderskapsbånd med det sosiale nettverket, ble også en måte å opprette og opprettholde viktige forbindelser på.

1.2 Hvorfor dette emnet?

Jeg har alltid vært interessert i lokalhistorie, det falt meg derfor naturlig å skulle skrive mastergradsoppgaven min basert på historie fra mitt hjemsted. Jeg har derimot ikke noen spesiell tidsperiode eller tema jeg interesserer meg for mer enn andre, og var derfor åpen for ulike forslag. I samarbeid med min veileder, Lars Ivar Hansen, kom vi fram til at jeg skulle gi en kartlegging av familien Dons og deres sosiale nettverk. Denne vinklingen har fanget min interesse fra første stund, og vært en viktig drivkraft ved at jeg hele veien har funnet oppgaven interessant og spennende. Det har også vært viktig for meg å bruke et kapittel for å sette lys på bruk av lokalhistorie i skolen. Lokalhistorie har alltid vært meg nært, og jeg er av den oppfatning at historielærere burde vie mer tid til lokalhistorie i undervisningen. Det har likevel ikke vært tid til å vektlegge bruk av lokalhistorie i skolen i den grad jeg skulle ønske.

1.3 Problemstilling

Hovedproblemstillingen min er følgende:

- *Hvem utgjorde det sosiale nettverket til familien Dons og hvilken betydning hadde det for deres posisjon som den ledende handelsfamilien på Ibestad?*

Problemstillingen min er på grensen mellom en demografisk framstilling og en sosial analyse og søker å kartlegge det sosiale nettverket til familien Dons. Nettverk kan ha flere betydninger og man kan danne flere ulike typer nettverk innad og mellom en gruppe. I min oppgave vil jeg se på om det eksisterte et nettverk i henhold til inngåelse av strategiske ekteskap og om jeg kan finne et mønster ut fra hvem som ble valgt til faddere for barna til familien Dons. Med ”strategiske” mener jeg om utvelgelsen av ektefeller og faddere førte til gjennomslag og styrking av egne interesser for den ene eller den andre parten. Strategiske

ekteskap og strategisk valg av faddere kunne føre til at det ble etablert viktige forbindelser innad den sosiale omgangskretsen til familien og mellom ulike slektsledd. Summert opp: om familien Dons bygde sitt maktsenter opp gjennom ekteskap og arv.

1.4 Delproblemstillinger

En kartlegging av det sosiale nettverket til familien Dons vil i hovedsak skje ut fra noen hovedspørsmål som jeg vil svare på. Formålet med disse spørsmålene er at de skal utdype og konkretisere i forhold til hovedproblemstillingen min. De går ut på hvordan Dons-mennene valgte ut sine ektefeller. Hvem var egentlig konene til Dons og kan vi si noe om det var strategiske grunner for at ekteskapene ble inngått? Hentet de sine ektefeller fra likesinnede utenfra eller fra lokalsamfunnet? Et annet interessant aspekt for å kartlegge nettverket til Dons er å se på hvem Dons valgte som faddere til deres barn. Både fadderskap og giftermål var på denne tiden en type sosial institusjon. Valg av ektefelle og faddere skjedde trolig som oftest ut fra det omtrent samme sosiale og kulturelle nivå som man selv var av. Det blir derfor hensiktsmessig å se på inngåelsen av ekteskap og valg av faddere i forhold til å kunne gi en kartlegging av det sosiale nettverket til familien Dons. Andre spørsmål som går på det sosiale nettverket, er om Dons' sosiale omgangskrets bestod av det øvre sjikt som dem selv, og hvilke sosiale lag familien Dons hadde relasjoner til. Utenom hoveddelen som tar for seg kartleggingen og betydningen av familien Dons' sosiale nettverk, har jeg gitt plass til en didaktisk del om bruk av lokalhistorie i undervisning. Siden masteroppgaven omhandler et lokalhistorisk emne, fant jeg det naturlig å også trekke inn dette. Jeg vil derfor innlede masteroppgaven min med å skrive et kapittel om lokalhistorie. Her er hovedspørsmålene hvorfor man skal bruke lokalhistorie i historieundervisningen og hva ønsker læreren å oppnå ved bruk av lokalhistorie som undervisningsmetode? Disse to spørsmålene har sammenheng med hverandre. Jeg vil også vise hvordan man konkret kan bruke lokalhistorie ved å trekke inn et undervisningsopplegg som bygger på Hamnvik handelssted og familien Dons.

1.5 Hypoteser

Jeg har satt opp noen få hypoteser for å bedre kunne svare på spørsmålene mine, ved at de gir en retning på hvor jeg vil med oppgaven min og setter lys på det mest sentrale.

1. Lokalhistorie har stor verdi som undervisningsmetode.
2. Familien Dons inngikk strategiske ekteskap.
3. Familien Dons valgte faddere ut fra strategiske avveininger.

4. Familien Dons sin sosiale omgangskrets var knyttet til embets- og prestestanden og borgerskapet.

1.6 Avgrensning

Oppgavens didaktiske del tar for seg hvorfor man skal bruke lokalhistorie i historieundervisningen. Det har ikke blitt tid til en inngående studie av bruk av lokalhistorie i skole og undervisning, og jeg har vært nødt til å holde et snevert perspektiv. Det har derfor ikke vært mulig å utføre elev- eller lærerundersøkelser. Fokuset ligger på hvilken betydning lokalhistorie kan ha for eleven, altså har den et elevperspektiv, og jeg har kun sett på hvilke fordeler bruk av lokalhistorie kan ha. Videre kartlegger oppgaven ekteskap og fadderskap i familien Dons. Jeg har fulgt de fire første generasjonene som drev Hamnvik handelssted. De er Jens Bing Dons, Nikolai Normann Dons, Jens Bing Dons d.y og Nikolai Normann Dons d.y. Oppgaven tar for seg perioden fra slutten av 1700-tallet og fram til første halvdel av 1900-tallet.

Jeg finner det naturlig at oppgaven tar utgangspunkt i grunnleggerne av Hamnvik handelssted, som var Jens Bing Dons og kona Ingeborg Anna Dons.³ De to vil oppta en større del av oppgaven, og jeg vil følge dem noe tettere enn de senere generasjonene Dons. Dette er ikke bare fordi de var grunnleggerne av handelsstedet, men også fordi Jens Bing Dons var starten på nordlandsgrenen av slekten Dons. I tillegg innebar Jens B. Dons' etablering som handelsmann og gjestgiver starten på det lokale handelsaristokratiet og at de ble en del av den lokale overklassen på Ibestad. En posisjon familien Dons holdt gjennom flere generasjoner og i til sammen over 100 år.

Når det kommer til inngåelse av ekteskap, har jeg gitt en oversikt over hvem Dons-barna giftet seg med. Dette for å se om vi kan finne et ekteskapsmønster. Jeg ser spesielt på hvor og hvilke familie Jens Bing og Ingeborg Anna kom fra. Jeg ser også nærmere på konene til de andre Dons-mennene; Johanna Ovidia Fredrikke Lund, Johanna Gunneria Berg og Louise Charlotte Grundt samt familiene deres. Når det gjelder faddervalg har jeg også fulgt de fire første generasjonene i Donsfamilien. Det har ikke vært mulig å se på alle barna i generasjonene på grunn av tidsperspektivet, men oppgaven kartlegger alle barna til Jens Bing og Ingeborg Anna Dons, og hvem de valgte som faddere. Videre har jeg valgt å trekke ut to

³ I flere kilder refereres Ingeborg Anna til med ulike etternavn; Normann, Thode og Dons. Dette gjelder også etter at hun giftet seg med Jens Bing Dons. Jeg har valgt å bruke etternavnet Dons.

barn fra de tre neste generasjonene, det vil si to barn av Nikolai Normann, Jens Bing d.y og Nikolai Normann d.y, for å se hvem som var fadderne til deres barn.

Ut fra oppgavens størrelse og tidsperspektiv har jeg vært nødt til å gjøre noen valg ut fra hva jeg ønsket å rette fokuset mot. Derfor har jeg valgt bort aspekter som også kunne bidratt med å avkrefte eller styrke påstandene mine om familien Dons. Dette gjelder for eksempel skiftematerialet og undersøkelse av naboforhold. Naboforhold var og er ofte en indikasjon på hvor man befinner seg økonomisk- og sosialt sett i samfunnet. Mens skiftematerialet ville kunnet gitt meg opplysninger om hvem som arvet, om eiendeler og formue etter den avdøde. Dette ville kunnet vist til det økonomiske nettverket familien Dons hadde. Likevel føler jeg at materialet jeg har støttet meg på har gitt et godt grunnlag for min kartlegging og analyse av det sosiale nettverket til familien Dons.

1.7 Metode

Oppgaven er delt inn i tre deler, men de har alle sammenheng med hverandre. Første del er om bruk av lokalhistorie i historieundervisningen, andre og tredje del utgjør oppgavens hoveddel, som består av en kartlegging og analyse av ekteskapsinngåelser og fadderordningen. Valget om å plassere kartleggelsen av ekteskap før fadderordningen er fordi flere av ekteparene var faddere til Dons-barna. Jeg fant det derfor mest oversiktlig å plassere det slik. Forskningen min baserer seg på kildehistorisk materiale, men jeg har brukt to ulike tilnæringsmetoder for å undersøke problemstillingen i oppgaven min.

I den første delen ønsket jeg å trekke inn et didaktisk perspektiv sett i sammenheng med resten av oppgaven for å gi den en ramme. Jeg tok utgangspunkt i to viktige begrep innenfor historiefaget; historiebevissthet og identitet, og så begrepene i sammenheng med betydningen av lokalhistorie. Jeg har sett på hvordan læreplanen forholder seg til lokalhistorie og laget et undervisningsopplegg for tiende trinn med utgangspunkt i handelsstedet og familien Dons. Utenom undervisningsopplegget baserer jeg arbeidet mitt på andre kilder.

I den andre delen tar jeg for meg giftermål gjennom slektsopplysninger basert på flere kilder. Disse slektsopplysningene er ikke sammenlignet med primærkilden, kirkeboka, på grunn av tidsmangelen. I stede har jeg sjekket opplysningene jeg har funnet i kildene med hverandre. Slik at navn funnet i personregisteret til Tore Meyer, i bygdeboka til Hilmar Eriksen eller i

oversikten over Dons-slekten til Leif Dons, er sjekket opp mot hverandre.⁴ I denne delen har jeg kartlagt hvem Dons-barna giftet seg med. Jeg har gjort en grundigere undersøkelse av de fire Dons-mennene som drev Hamnvik handelssted, mens det er fokusert i mindre grad på søsknene til disse. Dette fordi de fire generasjonene blir fulgt opp i delen om fadderordningen. Til kartleggingen av ekteskap brukte jeg slektsopplysninger basert på andre kilder. Selv om jeg sjekket opplysningene jeg fant opp mot hverandre, er det likevel ikke sikkert at disse stemmer med primærkilden, siden jeg selv ikke har kryssjekket med kirkeboka. Jeg har likevel valgt å stole på sekundærkildene. I den første delen av oppgaven, del en og to, har jeg altså gjort en kildehistorisk undersøkelse basert på hva andre har skrevet.

I den tredje og siste delen av oppgaven som omhandler fadderordningen undersøkte jeg et utvalg av Dons-barna og hvem fadderne til de var. Her var dåpslister i kirkeboka hovedkilden min. Jeg har foretatt et utvalg blant fadderne, og tatt for meg alle de tre barna til Jens B. Dons d.e. og Ingeborg Anna Dons, mens det i de senere generasjonene er valgt ut to av barna. Grunnen til dette var fordi Jens Bing og Ingeborg Anna var den første generasjonen og starten på "Dons-dynastiet" på Ibestad. Det ville vært for tidskrevende å skulle tatt for seg alle Dons-barna i de neste tre generasjonene ut i fra tidsrammen jeg har hatt på oppgaven. Hvem jeg har valgt ut av Dons-barna falt seg naturlig, jeg har sett på de to førstefødte i hvert kull, dette førte til at det i alle generasjonene er både jenter og gutter representert. På den måte kunne jeg se om det var noen forskjeller på valget av faddere for jenter og gutter, og om faddermønsteret endret seg gjennom generasjonene. Etter at jeg hadde plukket ut hvilke barn jeg ønsket å se nærmere på fant jeg fram til fadderne deres i dåpslistene fra Ibestad. Jeg viste året de var født, og kunne derfor starte letingen i dåpslistene fra det året. Deretter transkriberte jeg navnene, og videre fant jeg fram til opplysninger om fadderne. Da var familietilhørighet, økonomisk og sosial bakgrunn i fokus. For å finne ut av dette brukte jeg blant annet bygdeboka til Hilmar Eriksen og slektregisteret til Tore Meyer. Denne delen er derfor en kildehistorisk undersøkelse som både bygger på primærkilden og på hva andre har skrevet.

1.8 Primærkilder

En av oppgavens hovedkilder har vært kirkeboka (dåpslistene) fra Ibestad. Kirkebøkene, også kalt ministerialbøkene, gjaldt registrering av kirkelige handlinger som dåp, vielse og begravelse. Her har jeg brukt de fleste ministerialbøkene fra 1776 og fram til 1914. Alle

⁴ Dons, Leif 1995: *Den norske del av slekten Dons. Fra ca. 1600 og frem til 1995*. Norbok a.s, Oslo/Gjøvik.
Meyer, Tore 1992: *Astafjord bygdebok. Slekt og personregister*. Utg. Ibestad interkommunale bygdeboknemnd.

dåpslistene for Ibestad som jeg har brukt angir barns navn, fødselsår, dåpsdato, navn på foreldrene, nåværende bosted, stillingen til foreldrene og navn på fadderne. I de tidligste dåpslistene angis også hvilke kvinner som ble introdusert etter dåpen og i de senere dåpslistene er bostedet til enkelte faddere nevnt.⁵ Registreringen ble som regel nedtegnet av presten for det gjeldende prestegjeldet, men i 1796, da Cornelia Susanna Dons ble døpt, var det klokkeren på Ibestad, Peder Krogh Wegner som førte kirkeboka. Den eldste kirkeboka for Ibestad startet i 1751. Kirkebøkene er i dag innskannet og vi kan finne de enkelt på arkivverket/digitalarkivet sine hjemmesider.

Ved bruk av kirkebøker som historiske kilder oppstår det utfordringer man må ta hensyn til. Utfordringene gjelder særlig den skriftlige tolkningen. Kirkebøkene er skrevet med gotisk håndskrift, og hver prest hadde sin egen håndskrift og særpreg på bokstavene. Vi finner derfor stor forskjell i kirkebøkene etter hvilken prest som hadde gjort registreringen. I tillegg kan presten ha skrevet ned feilaktige opplysninger. Et eksempel er dåpsinnføringen av Cornelia Susanna. Den som skrev i kirkeboka har bommet på navnet til moren, Ingeborg Anna, og skrevet et annet kvinnenavn. Det andre kvinnenavnet har blitt streket over.⁶ I tillegg kan prestene ha utelatt å dokumentere hendelser, og det er derfor grunn til å se med kritiske øyne på kirkebøkene. Det er likevel ingen tvil om at kirkebøkene er en unik kilde som gir svar på en rekke relevante spørsmål.

1.9 Litteratur og tidligere forskning

Det finnes flere skildringer og beskrivelser av Hamnvik handelssted, i tillegg til at det finnes en detaljert slektsbok over slekten Dons. Både Hilmar Eriksen og Leif Dons har gitt en oversikt over familien Dons og hvem de giftet seg med, men ingen har sett på betydningen av ekteskapene, i tillegg har det aldri vært gjort en kartlegging av fadderskap hos Dons-barna. Mitt formål med masteroppgaven har vært å samle så sikre og nøyaktige opplysninger som mulig om familien Dons. I tillegg til primærkilden, kirkeboka, har det vært nødvendig å bruke materiale fra andre forfattere. Jeg har hentet en del fra bygdeboka til Hilmar Eriksen, slekthistoriske bøker og diverse andre bøker. Det er særlig fire kilder som har vært sentrale gjennom hele skriveprosessen min. Én av kildene er historiker Nils Arne Ytrebergs utgreiing

⁵ Kvinner som ble introdusert ble også kalt inngangskoner. Det var kvinner som på nytt måtte bli ført inn i kirken av presten og få velsignelse av han, på grunn av barnefødsel.

⁶ Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok nummer (arkivreferanse): 3. Periode: 1777 – 1801: 589 – 590.

om de nordlandske handelsstedene.⁷ Boken er en generell framstilling om nordnorske handelssteder og forteller kort om flere av disse. Han skriver om opprettelsen, hvem som drev og utviklingen av handelsstedene. Boken hans har vært til hjelp for å få på plass bakgrunnskunnskap og oversikt over utviklingen av Hamnvik handelssted. Ytreberg skildrer også generelle sider ved alle handelsstedene og tar opp andre temaer som krigs og nødsår, og en historisk bakgrunn i forhold til bergensborgerne og trondhjemsborgerne. Flere av de andre kildene jeg har benyttet meg av, har brukt og referert til Ytrebergs framstilling.

En av dem er bygdebokforfatter Hilmar Eriksen. Det innsamlede materialet over ekteskapsinngåelser og det historiske tilbakeblikket på handelsstedet har i stor grad bygd på Eriksens framstillinger i bygdeboka. Allerede i 1962 utga Hilmar Eriksen bygdebokverket *Det gamle Astafjord og Ibestad* og i 1981 ble et uforandret 2. opplag gitt ut, med rettelser og tilføyelser foran i boka. Fordelen med å ta utgangspunkt i bygdeboka er at opplysningene er hentet fra relevante primærkilder som kirkebøker, matrikler og skifteprotokoller. I tillegg har Eriksen brukt personer som har fortalt og skrevet om Ibestad. Forfatteren har også fått tak i erindringer fra blant andre prost Blom. Erindringene har spilt en rolle i framstillingen av det daglige liv på Ibestad, og bidratt til kunnskap om innsiden hos den lokale overklassen. Selv om bygdeboka i stor grad bygger på primærkilder, må man ta noen forhåndsregler ved bruk av materialet. Bygdebøker er bearbejdet materiale og er derfor ikke en kilde som er direkte historisk korrekt. Videre finner man ikke direkte referanser eller informasjon om hvor opplysninger er hentet fra. Unntaket er ved muntlige overleverte historier. En annen kildekritisk bemerkning er at fokuset hos Eriksen i stor grad er rettet mot den lokale overklassen. Dette fører til at en større del av samfunnet ikke er tatt med og det historiske bildet har blitt ensidig. Troverdigheten til bygdeboka kan derfor i visse tilfeller settes spørsmålstegn ved. Det er i hovedsak Bind I som har hatt mest betydning for min masteroppgave. Eriksen har viet stor plass til familien Dons og den øvrige lokale overklassen. Det har derfor vært svært nyttig å bruke bindet til å få en utfyllende oversikt over familien og for å finne sammenhenger mellom slekter. Han gir en grundig gjennomgang av generasjonene av familien Dons og driften av Hamnvik handelssted. Videre skriver Eriksen blant annet om kirken, livet i området og om kulturlandskapet i Astafjorden. Tidsspekteret er fra forhistorisk til nyere tid. Selv om dette er en kilde som har vært til stor hjelp, finner jeg Bind I til Eriksen noe uoversiktlig. Det er en del gjentakelser, som fører til at når jeg henviser til sidetall i

⁷ Ytreberg, Nils Andreas 1942: *Nordlandske handelssteder. Virke, hverdag, reiseliv, fest*. F. Bruns bokhandels forlag, Trondheim.

footnoter, kan det være at samme informasjon også er gjengitt på et annet sidetall. Eriksen gjør også flere hopp fram og tilbake i tid, noe som kan være forvirrende til tider. Det er likevel en kilde jeg ikke ville vært foruten og som har vært til stor hjelp.

En annen sentral kilde har vært Leif Dons' oversikt over slekten Dons. Leif Dons har gitt ut en ny og mer utfyllende utgave av boka om slekten Dons som ble utgitt i 1902 av hans oldefar, Karl Helenus Dons. Boka er delt i to, og tar for seg hovedgreinen og nordlandsgreinen av slekten Dons. I all hovedsak har jeg brukt delen som tar for seg nordlandsgreinen, men det har vært nødvendig å se tilbake på flere slektsledd, for å finne røttene til Jens Bing Dons d.e. Slektsboken tar for seg utallige navn, og det er derfor grunn til å vurdere troverdigheten til opplysningene som har blitt gitt. Første del av slekten bygger på 1902 utgaven. Slektsboken har også få referanser og ingen litteraturliste til slutt. I tillegg til at Leif Dons har brukt muntlige kilder, noe som kan føre til feilaktige opplysninger, fordi det kan ha gått lang tid fra de fikk informasjon til det ble skrevet ned. Likevel, jeg har funnet stor nytteverdi i oppslagsverket til Leif Dons. Det er oversiktlig og gir god informasjon om familien og slekten Dons, og hvem de giftet seg med.

Slektsopplysningene bygger også på innsamlingsarbeidet til Tore Meyer som utgjør fire bind med register over menn og kvinner, samt oversikt over familier. Slechtsregisteret tar for seg perioden da kirkeboka begynte, altså de som levde i 1751 og helt fram til 1925 – 30. Man finner ektefeller og foreldre til de som levde i 1751 og vi kan derfor finne personer født langt tilbake på 1600-tallet. Personregistrene omfatter det gamle Astafjord sokn og tinglag og det er kommunene Ibestad, Gratangen og Skånland, Salangen, Bardu og Lavangen som er representert. Det er et omfattende arbeid Meyer med flere har gjort, og å holde kontroll på så mange mennesker og familier må ha vært vanskelig. Når man bruker slechtsregistre som har basert seg hovedsakelig på primærkilden, kirkeboka, er det viktig å se med et vurderende og kritisk øye. Stavemåtene for personnavn varierte i kirkeboka, og prester foretrakk ulike former. Vi kan derfor finne samme person med ulike navn i kirkebøkene. Videre har Meyer normalisert navnene, så flere av navnene han har brukt er skrevet annerledes enn hva de er i kirkeboka. I følge forfatterne selv er det en økt feilmargin i starten av perioden, 1751, men fra og med 1806 bedrer opplysningene seg og kildedekningen er nokså sikker. Jeg har særlig brukt arbeidet til Meyer når jeg har kartlagt fadderordningen. Da har jeg kunne slått opp navn jeg har vært usikker på eller navn jeg har delvis kjent til, og se om jeg fant personer som stemmet overens og videre funnet fram til familiene deres. En utfordring jeg har støtt på er at

i nedtegnelsen av faddere i kirkeboka, er flere personer kun nevnt med etternavn, mens personregisteret til Meyer fører listene etter fornavn. Det har derfor vært umulig å finne faddere jeg har vært usikker på, blant flere tusen navn hos Meyer. Liten tvil er det at oppslagsverket over personer har vært en stor støtte og har lettet granskningsarbeidet mitt.

Kapittel to tar særlig utgangspunkt i bøkene til Jan Bjarne Bøe, professor i historiedidaktikk ved universitetet i Stavanger. Bøe har skrevet flere bøker om historiedidaktiske emner, for meg har særlig boken *Bildene av fortiden. Historiedidaktikk og historiebevissthet* vært sentral.⁸ Boken drøfter begrepet historiebevissthet og er delt i to deler. I den første delen prøver Bøe å svare på spørsmålet: *hvordan kan man forstå historiebevissthet?* Den andre delen i boken tar for seg spørsmålet: *hvordan kan man utvikle og styrke historiebevisstheten?*⁹ I tillegg til denne boka har jeg brukt et par andre bøker av Bøe som supplement. Bøe har forsket mye på historiedidaktikk, og han tok del i den historiedidaktiske debatten på 1980-tallet som tok for seg historiebevissthet. Boken har vært til stor hjelp og gitt meg en plattform å stå på for den didaktiske biten. Bøe forklarer begrepet historiebevissthet på en forståelig måte, i tillegg til at boken har et kapittel om ”Historiebevissthet og lokalhistorien”, som har vært midt i blinken for meg.

I tillegg til Bøe, har jeg brukt artikler skrevet av Kjell Fossen, førsteamanuensis ved universitet i Bergen og tidligere leder for *landslaget for lokalhistorie i skolen* i en rekke år. Fossens faglige område er særlig lokalhistorie, og han ønsker å vektlegge og sette fokus på lokalbasert læring. Jeg har brukt tre relativt korte artikler av han, to som ligger på hjemmesiden til landslaget for lokalhistorie i skolen, den ene handler om lokalbasert læring som en viktig læringsvei, og der den andre handler om den nye læreplanen i historie. I tillegg til de to har jeg også brukt en artikkel av Fossen hentet fra nordisk tidsskriftdatabase, som tar for seg identitetsdannelse og lokalbasert læring i historiefaget.¹⁰

⁸ Bøe, Jan Bjarne 2002: *Bildene av fortiden, historiedidaktikk og historiebevissthet*. Høyskoleforlaget AS.

⁹ Bøe 2002: 11.

¹⁰ Fossen, Kjell: *Den nye læreplanen og lokalbasert læring – en viktig læringsvei*. To artikler hentet fra hjemmesidene til landslaget for lokalhistorie i skolen.

Fossen, Kjell 2005: *Identitetsdannelse og lokalbasert læring i historiefaget*. Historisk tidsskrift, Bind 84, s. 471 – 485. Universitetsforlaget.

Kapittel 2. Hvorfor bruke lokalhistorie i undervisning?

2.1 Innledning

Som ferdig utdannet lærer vil det være historie som er mitt hovedfag. En av grunnene til det er at jeg alltid har hatt stor interesse for lokalhistorie. Jeg tror derfor at lokalhistorie vil ha en sentral plass i min framtidige historieundervisning. Slik jeg ser det kan det å ha en lokalhistorisk tilnærming i undervisningen være et verdifullt verktøy og av stor betydning for elevene. Ved å inkludere lokalhistorie i undervisningen vil det kunne gi både en faglig styrke og være personlig relevant for elevene. I dette kapitlet vil jeg gjøre greie for hvorfor jeg mener lokalhistorie er av betydning og hvilken verdi lokalhistorie kan gi i undervisningssammenheng. Her vil jeg også trekke inn hva læreplanen sier om bruk av lokalhistorie. I forhold til hvorfor man skal benytte lokalhistorie i historieundervisningen er begrepene historiebevissthet og identitet sentrale. Begrepene vil jeg utdype i delkapittel 2.3.

2.2 Lokalhistorie i læreplanen

Læreplanen er fundamentet for opplæringen, og det er den som ligger til grunn for all planlegging av undervisning. Læreplanen spiller derfor en sentral rolle for læreren. Det er lærerens plikt å sette seg inn i de ulike kompetansemålene som står i læreplanen, disse gir en faglig ramme rundt innholdet i undervisningen. På 1970-tallet blomstret interessen for lokalhistorie i Norge, som førte til et stadig sterkere lokalhistorisk perspektiv i skolen og i selve læreplantenkningen. Lokalhistorie fikk en sentral plass i læreplanene som ble utarbeidet fra 1970-tallet. For eksempel anbefalte Mønsterplanen fra 1974 (M74) ”At hver kommune burde ha en lokalhistorie tilrettelagt for bruk i skolen, og at skolen burde ta initiativ til historiske ekskursionsjoner og museumsbesøk.”¹¹ Lokalhistorie ble videre satset på i Mønsterplanen fra 1987 (M87), da ble det satt i gang flere lokale og regionale opplegg. For eksempel Lofotprosjektet som skulle føre til en mer lokalsamfunnstilpasset skole.

Lokalhistorie kom tydelig fram og stod sentralt i flere av kompetansemålene. I M87 ble det gitt rom for lokalt læreplanarbeid og rom for lokal tilpasning av lærestoffet. Spesielt i historiefaget ble det gitt store muligheter for å trekke inn lokalhistorisk stoff.¹² I M87 står det:

¹¹ Bøe 2002: 223.

¹² Eikeland, Halvdan: *Historiefaget i L97 – oppbrudd eller kontinuitet?* (Del 2.)

Elevene må få møte ulike historiske kilder, arbeide med dem og på den måten få oppleve hvordan historie blir til. Dette kan ofte naturlig knyttes til det arbeidet med slektshistorie og lokalhistorie. Følelse av at elevene selv er en del av historien og selv er med på å forme den, kan på denne måten bli styrket. Lokalhistorisk arbeids- og tenkemåte bør i det hele få en bred plass i undervisningen på alle klassetrinn.¹³

Her har lokalhistorien en sterk forankring. Også i læreplanen fra 1997 ble det lagt opp til lokalhistorie i undervisningen. I L97 ble det formulert seks målområder for samfunnsfag som gjaldt grunnskolen. De seks målområdene skulle videre utarbeides og presiseres ved å lage lokale læreplaner av skoleeier for trinnene. En større del av undervisningen og læringen skulle skje gjennom læreplanen ved prosjektliknende arbeid, i forbindelse med slikt arbeid ble det naturlig å knytte det til lokalhistorie.¹⁴ I den gjeldende læreplanen (LK06) står lokalhistorie uttrykt sterkest i kompetansemålene for 1 – 7. trinn. Der har tre av syv kompetansemål en lokalhistorisk vinkling. For eksempel er ett av målene for opplæringa etter 4. trinn at eleven skal ”Kjenne att historiske spor i eige lokalmiljø og undersøkje lokale samlingar og minnesmerke”¹⁵ Dette viser at lokalhistorie er relevant å trekke inn i undervisningen allerede fra første skoleår. For ungdomstrinnet og den videregående skolen har kompetansemålene i LK06 blitt mer uklare, de har en videre formulering som, etter min mening, kan føre til at lokalhistorien ikke har en sterk forankring i undervisningen. For eksempel er et av målene etter tiende trinn i historie at eleven skal kunne ”Presentere viktige utviklingstrekk i norsk historie på 1800-talet og første halvdel av 1900-talet og beskrive korleis dei peikar fram mot samfunnet i dag.”¹⁶ Kompetansemålet er uklart, men det gir rom for tolkning og inkludering av lokalhistorie.

Med kunnskapsløftet har lærerne fått et større spillerom enn hva de hadde hatt tidligere. Metodefriheten er stor og det er læreren som må velge hvilken pedagogisk metode som er riktig for sin klasse. Kunnskapsløftet gir altså mye rom for egen tolkning, og man vil trolig møte lokale læreplaner hos skoler. Lokale læreplaner presiseres av læreren, og som utgangspunkt ligger kompetansemålene og den generelle delen av læreplanen. På regjeringens sine hjemmesider står det at i følge utdanningsdirektoratet dreier det lokale læreplanarbeidet seg om å: ”Tydeliggjøre sammenhengen mellom den generelle delen av læreplanen,

¹³ Eikeland, Halvdan: *Historiefaget i L97 – oppbrudd eller kontinuitet?* (Del 2.)

¹⁴ Bøe 2002: 224.

¹⁵ Læreplan i samfunnsfag: kompetansemål etter 4. årssteget.

¹⁶ Læreplan i samfunnsfag: kompetansemål etter 10 årssteget.

prinsipper for opplæring og læreplanene for fag.”¹⁷ Hvordan dette skal utføres er opp til skolen og læreren selv å avgjøre.

Presiseringene i kompetansemålene kan bidra til at lokalhistorie ikke blir vektlagt i den grad den burde, og de gjør at man heller følger læreboka mer slavisk enn hva man kanskje bør. Læreboken i det gjeldende faget er med på å styre undervisningen til lærerne, i dag følger de fleste skoler lærebøker. Det er derimot ingen presisering i læreplanen av hvilket lærebokverk man skal bruke og hvilket lærestoff man bruker til undervisning er opp til den enkelte skolen og læreren. Det er likevel slik at man som lærer ofte planlegger undervisningen ut fra lærebøkene. Dette kan være uheldig, spesielt for elever i Nord-Norge. Fordi lærebøkene ofte er bygd opp med lite fokus på nord og har lite relevant stoff som omhandler vår region. Det er også andre faktorer som kan ha bidratt til mindre fokus på lokalhistorie, særlig på de høyere trinnene, for eksempel samfunnstendenser som økt globalisering. Økt globalisering har ført til at all historie er nærmere oss og mer tilgjengelig enn tidligere. I tillegg flytter vi oftere og reiser mer enn før, og man har kanskje ikke en sterk lokal tilhørighet til et sted. De videregående skolene er i dag sentrert rundt større steder, og elever fra små lokalsamfunn må ofte flytte for å gå på videregående. I tillegg har det mediestyrt samfunnet vi lever i ført til at verdenen har blitt mindre, og som Kjell Fossen skriver ”Forankringen i en søvniere og roligere lokalkontekst er brutt.”¹⁸ Det er altså flere aspekter som kan ha bidratt til at lokalhistorie, etter min mening, ikke har en tilstrekkelig forankring i undervisningen. Desto viktigere er det å rette fokuset mot bruk av lokalhistorie i skolen og utarbeide gode undervisningsopplegg for bruk av den. At elever ofte må flytte behøver ikke å sees på som en ulempe, men heller som en fordel. I prosjektliggende arbeid kan elever utnytte at de kommer fra ulike lokalsamfunn ved å studere sin hjemsplass. Dette vil være med på å skape en bredde for elevene i henhold til lokalhistorie. Fossen påpeker når det gjelder læreplanen at ”Læreren har rett og plikt til å tolke og videreutvikle planens ferdighetsmål og faglige mål, oppdage det didaktiske handlingsrom og se mulighetene for en variert og tilpasset undervisning.”¹⁹

En del av kunnskapsløftet som tydeliggjør bruk av lokalhistorie i undervisning er læringsplakaten.²⁰ Der er et av punktene at skolen skal ”Leggje til rette for å trekkje inn

¹⁷ Rett til læring: lokale læreplaner

¹⁸ Fossen 2005: 472.

¹⁹ Fossen: *Lokalbasert læring – en viktig læringsvei*.

²⁰ Læringsplakaten er en del av læreplanen og inneholder elleve grunnleggende plikter som skolen skal følge.

lokalsamfunnet i opplæringa på ein meningsfylt måte.”²¹ Det er også viktig å huske på at selv om lokalhistorie ikke kommer tydelig fram i kompetansemålene, så betyr ikke det at emnet skal nedprioriteres eller sees på som mindre viktig. Det er læreren som planlegger undervisningen og som bestemmer hvordan man skal tolke kompetansemålene. Kompetansemålene utelukker ikke lokalhistorie, og flere legger opp til at man kan trekke inn lokalhistorie. I læreplanen for historie på videregående er formålet med historiefaget å bidra til økt historiebevissthet hos elevene. Utvikling av historiebevissthet legger føringer mot at elevens personlige forhold til faget skal vektlegges, da er det ikke å komme fra at lokalmiljøet vil få en større betydning i historiefaget. Likevel, forankringen i det lokale kommer ikke tydelig nok fram i kompetansemålene og det blir mer føring mot hvis det er ”ønskelig”, så kan man gjøre det. Lærerne trenger kanskje kompetansemål som har tydeligere formuleringer enn hva de har i dag, fordi de har slik stor betydning for planlegging og gjennomføring av undervisning. Kanskje vil det bidra til at lærerne i en større grad prioriterer lokalhistorie og at det blir lettere å rette fokuset mot akkurat dette.

2.3 Historiebevissthet, identitet og lokalhistorie

Lokalhistorie, historiebevissthet og identitet henger tett sammen. Det er ingen enkel oppgave å skulle gi én gjeldende definisjon av begrepene. De fleste av oss har et forhold til begrepene, og vi vil tolke og forstå begrepene ulikt. I min definisjon av begrepene velger jeg å fokusere på det jeg mener er relevant i forhold til bruk av lokalhistorie i skolesammenheng. Først om historiebevissthet. Jan Bjarne Bøe definerer historiebevissthet slik: ”Historiebevissthet er i enkleste forstand vissheten om at mennesket er et historisk vesen, at dets tolkninger av fortiden, forståelsen av nåtiden og oppfatning av framtiden har avgjørende betydning for hvem de er og hva de gjør.”²² Historiebevissthet dreier seg altså om vår forståelse og tolkning av fortiden, nåtiden og forventinger til framtiden, og at vi har en bevissthet om hvordan disse tre dimensjonene virker og henger sammen. Det må være et mål for læreren å utvikle og styrke historiebevisstheten til elevene, altså å prøve å gi dem en forståelse av sammenhengen og samspillet mellom fortidsfortolkningen, nåtidsforståelsen og framtidsoppfattelsen.²³ Det er likevel ikke slik at læreren skal forme holdningene og handlingene til elevene, de skal selv utvikle forståelse for hvem de er og hvorfor de har blitt slik. Å utvikle historiebevissthet er en læringsprosess hvor det handler om å forstå at det er et samspill mellom de tre dimensjonene.

²¹ Læringsplakaten.

²² Bøe 2002: 26.

²³ Bøe 2002: 26.

Dette ved at elevene skal kunne trekke paralleller og sammenligne fortidige hendelser med hendelser som skjer i samtiden. Eleven skal kunne knytte sammen sin nåtidige situasjon med opplevelsen av en fortid og forventinger til en framtid.

Alt påvirker historiebevisstheten vår, både på skolen og utenfor skolen. Det er derfor viktig at eleven har en forståelse av hva begrepet historiebevissthet vil si og hvorfor forståelsen av det er viktig. Det er viktig å se sammenhengen mellom dimensjonene, og vite at vi er både historieskapte og historieskapende. I læreplanen for historie er det formulert under formål at ”Historiefaget skal bidra til økt forståelse av sammenhenger mellom fortid, nåtid og framtid og gi innsikt i menneskers tanker, liv og handlinger i ulike tidsepoker og kulturer. Historiebevissthet gir grunnlag for refleksjon over egne verdivalg.”²⁴ Ett av formålene med selve historiefaget er altså at elevene skal få og ha en forståelse av samspillet mellom de tre dimensjonene. Denne forståelsen vil være av betydning i forhold til hvordan eleven forstår og oppfatter seg selv og samfunnet rundt. Derfor blir vår oppfatning og tolkning av begrepet historiebevissthet viktig.

Identitet og historiebevissthet må sees i sammenheng med hverandre. Vi kan ha flere identitetsmarkører, som for eksempel i forbindelse med religion og etnisitet. Den type identitet jeg ønsker å trekke fram, har å gjøre med hvem jeg er og hva min historie forteller. Jan Bjarne Bø definerer identitet slik:

Identitet. Begrep om menneskers opplevelse av seg selv og andre som de samme, over tid og i ulike sosiale sammenhenger. Identitetsbegrepet har sin opprinnelse i psykoanalysen. I løpet av 1900-tallet ble begrepet utvidet og omarbeidet slik at man i dag kombinerer psykologiske aspekter ved identitet med den betydningen historiske og sosiokulturelle faktorer har for danningen, slik at identitet blir sett på som et produkt av samhandling mellom selvet og samfunnet.²⁵

Historien og vår lokale tilhørighet kan altså ha en identitetsskapende funksjon. Bevisstheten rundt vår egen historie er med på å gjøre meg til den jeg er, altså kan vi si at det å ha historiebevissthet er identitetsskapende. Vi mennesker er historiske vesener, og vår tolkning av fortiden, forståelsen av nåtiden og forventinger om framtiden har betydning for hvem vi er og hva vi gjør. Bø mener at ”Historiebevissthetens hovedfunksjon er å opprettholde og

²⁴ Læreplanen i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram: formål.

²⁵ Bø 2002: 320.

utvikle identitet og forestilte fellesskaper.”²⁶ Hvem jeg er i dag, henger sammen med hvem jeg var i går, og hvem jeg vil være i morgen. Identitet er et sentralt begrep gjennom læreplanen. Det blir spesielt gjentatt flere ganger gjennom den generelle delen av læreplanen:

Opplæringen må (...) fremme demokrati, nasjonal identitet og internasjonal bevissthet. (...) utviklingen av den enkeltes identitet skjer ved at en blir fortrolig med nedarvede væremåter, normer og uttrykksformer. Opplæringen skal derfor ivareta og utdype elevenes kjennskap til nasjonale og lokale tradisjoner – den hjemlige historie og de særdrag som er vårt bidrag til den kulturelle variasjonene i verden.²⁷

Her kommer det også fram at identitet ligger nært det lokale. Utviklingen av identitet skjer i samspill med at man blant annet har kjennskap og kunnskap til de lokale forholdene og tradisjonene i forbindelse med vår historie. Lokalhistorie har med min lokale tilhørighet å gjøre og er med på å skape nærhet til min egen historie, altså min lokale identitet.

Lokalhistorie har et lokalt fokus og ei lokal avgrensing, men lokalhistorie kan ha ulikt lokalt fokus, som for eksempel på ei bygd, på en gård, personer eller et spesielt sted. Mye av vår søken etter identitet henger sammen med vår lokalhistorie og hjemsted og Bøe mener at ”Målet med lokalhistorisk undervisning og læring er at elevenes historiebevissthet skal styrkes og utvikles.”²⁸ Og som nevnt vil styrking av historiebevisstheten være identitetsskapende for eleven.

2.4 Hvorfor lokalhistorie?

Det er flere grunner til hvorfor man skal bruke lokalhistorie som undervisningsmetode. I følge Arne Nikolaisen Jordet taler mye for at ”Elevens historiebevissthet styrkes om man knytter historiefaglige emner, for eksempel arbeid med historiske hendelser eller tidsepoker til autentiske arenaer i skolens omgivelser.”²⁹ Elevene vil oppleve historien på en annen måte enn om de hadde sittet i et klasserom, det vil gi de et konkret holdepunkt de kan bygge videre på. Videre kan lokalhistorien med fordel brukes for å se samspillet mellom de ulike delene av historien, som for eksempel politisk historie, sosial og økonomisk historie. Det er viktig at elevene ser at det er en sammenheng og at de har forståelse for at det ene kan påvirke det andre, at vi har en såkalt ”bindestrekhistorie”. Lokalhistorie behøver ikke å skape et skille

²⁶ Bøe 2002: 36.

²⁷ Læreplanen: generell del: 2 – 4.

²⁸ Bøe 2002: 136.

²⁹ Jordet, Arne Nikolaisen 2010: *Samfunnsfag. I klasserommet utenfor, tilpasset opplæring i et utvidet klasserom*. Cappelen akademiske forlag: 251.

mellom de store og de små fortellingene i historiefaget, men heller skape en større sammenheng og nærhet til historien. Det er viktig i undervisningssammenheng at man har tenkt godt gjennom hvordan man kan sette lokalhistorien inn i et større perspektiv. Læreren må ha tenkt gjennom hvordan han ønsker å fremstille lokalhistorien, knytte dette til et aktuelt kompetansemål og trekke linjene får å se sammenhengen med det lokale, nasjonale og internasjonale. Lokalhistorie kan være til hjelp for å se sammenhengen og samspillet mellom ulike deler av historien, i stedet for at elevene skal oppfatte historien som atskilt. Et slikt syn er i tråd med Bøe, som mener at lokalhistorie skal være "(...) et hjelpemiddel for andre deler av historiefaget, først og fremst ved å være en bro mellom ulike nivåer."³⁰

Hvorfor man skal trekke lokalhistorie inn i undervisningen må også sees i sammenheng med begrepet motivasjon. Motivasjon er avgjørende når det er snakk om læring. Det vil være med på å øke læringslysten og vil derfor fungere som en drivkraft bak innsatsen for læringen. Noe som vil resultere i mer og bedre læring hos elevene. Derfor kan lokalhistorie fungere som et verktøy for å øke motivasjon og skape læring. Bøe skriver at "Lokalhistorien har alltid hatt en fast plass i den praktiske undervisningen fordi den motiverer, konkretiserer lærestoffet og representerer kunnskap skolen vil vært fattig uten."³¹ Lokalhistorie bidrar til å gi elevene motivasjon ved å ta historien ned på et individuelt nivå. Slik at elevene kan identifisere seg med det som har skjedd og føle at de er en del av historien. Slik kan man sette de lokale forholdene inn i de store fortellingene og skape en helhetlig historiefortelling.

Ved å bruke lokalhistorie i undervisningen spiller man i en høyere grad på følelsene til elevene. Dette lokker forhåpentligvis interessen til elevene fordi de kan knytte det til det nære og noe de har et forhold til, som gjør det enklere å forholde seg til selve historien. Lokalhistorien danner også i en høyere grad et grunnlag for personlig læring og utvikling, enn hva de store fortellingene gjør. Elevene vil komme i nærkontakt med historien, og ved å bruke lokalhistorie, vil elevene få et eieforhold til stoffet. Og som Bøe skriver: "Det lokale har alltid representert en kilde til innsikt fordi det er det rommet vi befinner oss i."³² Skolen har en sentral rolle som identitetsskaper og som formidler av felles tradisjoner, verdier og kunnskaper. Slik jeg ser det, vil lokalhistorie være en verdifull undervisningsmetode sett i samspill med dette. Lokalhistorie gir faglig dybde til elevene og kan ha en motiverende

³⁰ Bøe 2002: 126.

³¹ Bøe 2002: 215.

³² Bøe 2002: 215.

effekt. Lokalbasert læring kan gi en større forankring i hverdagen til elevene. Og lokalhistorie kan og bør brukes som en kunnskapsbase for å lære elevene om sin egen historie og fremme utviklingen av identitet og dermed elevenes historiebevissthet.

2.5 Undervisningsopplegg

Jeg vil her kort eksemplifisere hvordan man kan utføre et undervisningsopplegg knyttet til lokalhistorie. Et type undervisningsopplegg kan være en historisk vandring, dette kan også knyttes til andre fag og man kan ha et tverrfaglig prosjekt. En annen idé kan være et større prosjekt, hvor elevene arbeider selvstendig og selv får ta del i valgprosessen for å finne ut av hva de ønsker å fordype seg i. Prosjektet kan omhandle både eldre tid og nyere tid. Jeg har laget et undervisningsopplegg hvor elevene gjør en lokalhistorisk vandring som tar utgangspunkt i Hamnvik handelssted og familien Dons. I tillegg til at valget på en historisk vandring kan begrunnes i kompetansemålene for tiende trinn, kan valget også begrunnes i læringsplakaten der et av punktene er at skolen skal ”Leggje til rette for å trekkje inn lokalsamfunnet i opplæringa på ein meningsfylt måte.”³³ Kompetansemålene er åpent formulert, derfor tror jeg det er lurt å ta utgangspunkt på lokalhistorisk nivå, for så å la elevene trekke linjene til en større sammenheng, i dette tilfellet Norges historien. Elevene vil måtte se sammenheng mellom linjene i løpet av den historiske vandringene i ulike sammenhenger.

Overordnet mål: Mål for opplæringa er at eleven skal ”Presentere viktige utviklingstrekk i norsk historie på 1800-talet og første halvdel av 1900-talet og beskrive korleis dei peikar fram mot samfunnet i dag” og “Gjere greie for teknologiske og samfunnsmessige endringar som følgje av den industrielle revolusjonen?”³⁴

Delmål: elevene skal kunne få en innsikt i hverdagslivet hos familien Dons og Hamnvik handelssted på 1800-tallet. Dette fordi vi i ettertid skal trekke linjer til et større perspektiv. Både nasjonalt og internasjonalt. Et annet mål er at elevene skal få forståelse for at de både er historieskapte og historieskapende.

Situasjonsbeskrivelse: Praktiske rammefaktorer og muligheter: En tiende klasse på 15 elever, i tillegg til en lærer og en ressursperson. Vi møtes ved skolen og går samlet ned til Hamnvik og handelsstedet hvor ressurspersonen møter oss.

Elevbeskrivelser med fokus på registrerte og observerte elevforutsetninger: klassen har et

³³ Læringsplakaten. Flere av de andre punktene i læringsplakaten er også relevante.

³⁴ Læreplan i Samfunnsfag: kompetansemål etter 10. årssteget.

godt læringsmiljø og fungerer godt utenfor skolens vegger. En av elevene har hørselsproblemer. Læreren må derfor sørge for at eleven befinner seg ved siden av personen som snakker, for å kunne lese på munnen.

Læreplassen: Når vi har kommet fram til handelsstedet starter den historiske vandringen. Vi går runden gjennom bebyggelsen rundt handelsstedet, og er blant annet innom elementer som naust, stabbur, bolighus og brygge. Ressurspersonen forteller fortløpende historien bak de ulike elementene vi er innom, og elevene oppfordres til å stille spørsmål. Ved hvert element får elevene utdelt ulike oppgaver hvor de må delta aktivt ved å reflektere og samtale rundt utviklingstrekk i norsk historie på 1800-tallet og tidlig 1900-tallet, og endringer som kom av den industrielle revolusjonen. Temaer vi skal innom ved de ulike stoppene skal være diskusjon om klassesamfunn på 1800-tallet og 1900-tallet, samt Hamnvik handelssted i forhold til andre handelssteder, med fokus på nord. Vi skal også innom varehandel som foregikk på handelsstedet, og handelsforbindelser Nord-Norge hadde med andre steder i Norge. Elevene skal også bli kjent med ulike redskaper fra tidsperioden, samt klesstil. Alle oppgavene kan sammenlignes med dagens samfunn. På denne måten blir ”Det lokale eksemplet representativt for noe større, noe som forklarer prosessen på et høyere plan.”³⁵ Den historiske vandringen avsluttes med en quiz hvor elevene blir delt inn i grupper, og skal svare ut fra hva de har lært i løpet av den historiske vandringen.

I løpet av denne historiske vandringen får elevene tatt i bruk nesten hele sansesystemet deres. Elevene må visualisere seg tilbake i tid; hvordan mennene og kvinnene var kledd, hvordan det luktet, tenke seg støyen som kan ha vært og føle på stemningen ved å sette seg tilbake i tid. Dette skjer ved gjenfortellinger fra datida gjennom en ressursperson. Ved å faktisk erfare de aktuelle stedene og oppleve handelsstedet i virkeligheten, i stede for å lese om det i læreboka, blir inntrykket mye sterkere. Dette vil føre til at selve læreplassen blir nærmere eleven. Elevene vil huske denne dagen, fordi den skiller seg ut fra den vanlige undervisningen i klasserommet. De vil huske den historiske vandringen, og dermed vil de også ta med seg kunnskapen videre. Den historiske vandringen vil dermed fungere som et virkemiddel i en læringsprosess for å huske kunnskapen.

³⁵ Bøe 2002: 223.

Vurdering: elevene får muntlig tilbakemelding fra læreren underveis, samtidig skjer det en kameratvurdering i form av diskusjoner. I ettertid skal elevene skrive et refleksjonsnotat som tar utgangspunkt i den historiske vandringen knyttet opp mot norgeshistorien. Til dette vil det gis en formativ vurdering med karakter.

Som undervisningsopplegget viser behøver ikke lokalhistorie forholde seg kun til et snevert perspektiv. Tvert i mot, lokalhistorie kan brukes som et hjelpemiddel for å gi en bedre forståelse av- og sammenhengen til historien. Lokalhistorie føles nært og bruk av lokalhistorie vil kunne bidra til å utvikle historiebevissthet, ved å trekke linjer fra fortiden til nåtiden, som vil være identitetsskapende for eleven. Dette ser jeg for meg kan gjøres i en påfølgende historietime. Da kan elevene jobbe videre med å knytte det de lærte på vandringen til et større perspektiv. Slik jeg ser det er dette et gunstig opplegg for undervisning i historiefaget. En slik lokal vinkling er også i trå med hva Kjell Fossen mener, han sier at: ”Gjennom den lokale vinkling blir det abstrakte konkret og det fjerne blir nært, menneskelig og forståelig.”³⁶ Man kan bruke det lokale og historien som har skjedd akkurat her, dette gir elevene et fast holdepunkt til historien, det oppleves nærmere og mer virkelig.

2.6 Oppsummering

At skolen skal hjelpe elevene med å utvikle historiebevissthet, er ingen enkel oppgave. Derfor tror jeg at å trekke inn og bruke lokalhistorien som et verktøy, vil bidra til å hjelpe elevene å utvikle historiebevissthet. Slik jeg ser det, er det viktig å gi elevene opplevelse av deres lokale tilhørighet ved å gjøre dem kjent med lokalhistorien. Jeg er av den tro at lokalhistorie er svært verdifull for skolen og klasserommet, og forståelsen av lokalhistorie er i tillegg viktig for samfunnet man lever i. Lokalhistorie burde være en naturlig del av historieundervisningen og jeg tror alle elever vil ha utbytte av å kunne jobbe med lokalhistoriske temaer i historieundervisningen. *Hvorfor* man skal lære om lokalhistorie, må sees i sammenheng med begrepene identitet og historiebevissthet. Begrepene lokalhistorie, identitet og historiebevissthet henger tett sammen. Å ha historiebevissthet går ut på å ha en ”Forståelse av sammenhengen mellom fortidsfortolkningen, nåtidsforståelsen og framtidsoppfattelsen vår.”³⁷ Bevisstheten rundt vår egen historie er med på å gjøre meg til den jeg er, altså er det å ha historiebevissthet identitetsskapende. Utviklingen av elevenes identitet må sees i samspill med at elevene blant annet har kjennskap og kunnskap til de lokale forholdene og

³⁶ Fossen: *lokalbasert læring – en viktig læringsvei*.

³⁷ Bøe 2002: 30.

tradisjonene i forbindelse med deres historie. Ved bruk av lokalhistorie vil elevene komme i nærkontakt med historien. Dette vil gi dem et fast holdepunkt til historien, som de videre kan knytte opp til et større perspektiv og trekke linjer til.

Kapittel 3. Historisk tilbakeblikk

3.1 Ibestad kommune

Innledningsvis vil jeg stedfeste Ibestad kommune og plassere Hamnvik handelssted. Ibestad kommune består av øyene Rolla og Andørja. Kommunen ligger mellom Hinnøya og fastlandet, og ligger sør i Troms fylke. Det var ikke før i 1964 at disse to øyene ble slått sammen til en kommune. Før denne tid var Rolla og Andørja en del av det gamle Astafjord tinglag som omfattet flere kommuner.³⁸ Astafjord er fjorden mellom Rolla og Andørja fra Salangen til Vågsfjorden. Astafjord tinglag opphørte i 1837 da formannskapslovene av samme år innførte formannskapsdistrikter. De skulle betegne en administrativ enhet og Ibestad kommune ble opprettet.³⁹ Ibestad kommune bestod da av Rolla og Andørja, samt dagens Salangen kommune, Gratangen kommune, Lavangen kommune, Bardu kommune og tidligere Astafjord kommune, som i dag er en del av Skånland kommune. Andørja skilte seg ut fra Ibestad kommune i 1926, men de ble slått sammen igjen i 1964. I dag er det kun Rolla og Andørja som utgjør Ibestad kommune.⁴⁰ Hamnvik handelssted ligger på Rolla, og Hamnvik er administrasjonssenteret i Ibestad kommune, som ligger helt øst i Astafjorden. I ei vik sør for dette mot sjøen og med utsikt over Astafjorden og Andørja, ligger det gamle handelsstedet.⁴¹ Bebyggelsen er godt bevart den dag i dag, og bolighusene ligger hvitmalte, mens brygger og uthus er malt i tradisjonell okergul farge.

3.2 Hamnvik handelssted

Det er tidstypisk for perioden mot slutten av 1700-tallet og utover på 1800-tallet at handelssteder ble grunnlagt langs kysten i Nord-Norge. Det er derfor ikke noe spesielt med at handelsstedet i Hamnvik ble etablert på dette tidspunktet, og det har flere likhetstrekk med de andre handelsstedene. Blant annet i forhold til plassering av bebyggelsen og hvordan byggene ble satt opp. Til tross for at det var flere handelssteder i nærheten, som for eksempel Sandtorg og Klauva,⁴² fikk Hamnvik handelssted en sentral rolle for Astafjorden. For i tillegg til handelsvirksomheten, var Hamnvik sete for et samlet embetsmannsverk med sorenskriver, prest og lensmann. Hamnvik handelssted ble derfor et naturlig knutepunkt for småbygdene rundt Astafjorden. Folk kom langveis fra for å gå i kirka, samt å gå innom handelsstedet som

³⁸ Astafjord tinglag bestod av: Rolla, Andørja, Salangen, Lavangen, Gratangen og Grovfjord som i dag er en del av Skånland kommune.

³⁹ Kommunen het da Ibestad kommune.

⁴⁰ Interkommunalt arkiv Troms: kommuneinndeling over tid.

⁴¹ Vedlegg 2.

⁴² Ytreberg 1942: 260, 264.

hadde eksklusive varer de ikke fikk tak i ute i småbygdene. Handelstedets rolle som kraftsentrum i regionen varte helt fram til 1900-tallet da Harstad overtok.

Hamnvik handelssted ble etablert i 1794 av Jens Bing Dons og Ingeborg Anna Dons. Allerede i 1795 fikk handelsstedet innvilget søknad om bevilgning til å drive gjestgiveri.⁴³

Innvilgningen av gjestgiveri for Hamnvik handelssted var av stor betydning, og gav utvilsomt en god start for handelsvirksomheten for familien Dons. Det var også med på å gjøre handelsstedet til det økonomiske og kulturelle senteret i Astafjordregionen. Jens Bing og Ingeborg Anna drev handelsstedet sammen fram til Jens Bing Dons' død i 1823. I løpet av denne perioden ble handelsstedet bygd ut, med flere bebyggelser. I tillegg til å drive handelsvirksomhet og gjestgiveri, ble jektefart en av hovednæringene for familien under Jens Bings virksomhet. I tillegg overtok Jens Bing som poståpner etter prost Kildal, da det var lettere for postbåten å legge til kai i Hamnvik.⁴⁴ Det kan altså se ut som at det blomstret for handelsvirksomheten i Hamnvik fra første år.

Da Jens Bing Dons døde i 1823, var det hans kone Ingeborg Anna og deres sønn Nikolai Normann Dons som sammen drev stedet fram til Ingeborg Annas død i 1843. Da overtok Nikolai driften helt etter sin avdøde mor og far. Det skjedde mye mens Nikolai drev handelsvirksomheten i Hamnvik og det var oppgangstider for handelsstedet. I 1828 fikk Nikolai innvilget kongelig bevilling til å drive gjestgiveri, og det ble etablert flere nye bygg. I tillegg til hovedbygningen og gammelbrygga, som ble bygd under grunnleggelsen i 1794, kom nybygninger som stabbur, bakeri, rullebod og nybryggen. Det var gode år og oppgang for handelsstedet, velstanden vokste og nye varer som kaffe, kringler, erter, gryn og hvetemel gjorde at omsetningen var stor. Damene fikk også tilbud om bomullsgarn, linbånd, knapper og kjoletøyer. Alle disse nye varene var fraktet med jekter fra Bergen. Fisk, tran og skinn ble

⁴³ Gjestgiveri ble fra slutten av 1700-tallet og utover 1800-tallet selve grunnlaget for framveksten av de mange nordnorske handelsstedene. Opprettelsen av gjestgiveri skulle føre til mer kontroll og bedre lokalhandelen som foregikk, spesielt skulle det føre til en større kontroll over handelen og skjenkingen av brennevin. Hans Hagerup som var Nordlands amtmann fra 1751 – 1767, stod i spissen for å opprette gjestgiverier. Han mente man måtte bli kvitt dårlige vaner og skikker i forhold til misbruket av brennevin, og at det derfor måtte avskaffes. (Ytreberg 1942: 27 – 28) Retten til å selge brennevin skulle være forbeholdt gjestgivere. Et gjestgiveri skulle videre gi hushold til utliggerborgerne og reisende, i tillegg ga det flere fordeler og rettigheter i forhold til handel. Gjestgiverne hadde rettighetene til salg av øl og brennevin, og de kunne drive handel med mat, klær, tobakk og fiskeredskaper. For å kunne drive gjestgiveri var man nødt til å få en kongelig bevilling, og den som overtok gjestgiveriet trengte en ny kongelig bevilling. (Bratrein 2004 i *norsk historisk leksikon*: 140 – 141)

⁴⁴ Poståpneri er en eldre betegnelse på et postkontor, hvor en poståpner drev. Det var først vanlig at det var soknepresten som var poståpner. Før det ble vanlig at gjestgivere, handelsmenn eller embedsmenn var poståpner. Prost Gunnar Berg var poståpner fra 1806, likevel fortsatte postbåten å anløpe Hamnvik handelssted. Etter prost Bergs død søkte Nikolai Normann Dons om å få ta over som poståpner, søknaden ble innvilget. (Eriksen 1981, Bind 1: 282 – 283.)

fraktet sørover.⁴⁵ I tillegg ble Nikolai poståpner i 1827 for Astafjord tinglag, og han kjøpte en egen jekt som han kalte ”Caroline” samme år. I 1837 ble han dampskipsekspeditor, og Hamnvik ble et av anløpsstedene da dampskipsfarten startet opp i 1838. I 1825 ble det pålagt amtmennene å rapportere om tilstanden ute i distriktene sine, en av bekymringene var drikkingen av alkohol. Videre utover på 1840-tallet satte den første måteholdsbevegelsen inn og i prost Jørris Schjeldrup Hanssens tid ble det å drikke seg full en synd.⁴⁶ Nikolai Normann sa da fra seg retten til å skjenke brennevin.⁴⁷ Han hadde nok tenkt nøye gjennom dette, og kanskje hadde Nikolai baktanker da han sa fra seg retten til å skjenke brennevin. Trolig ønsket han å holde seg på godfot med prosten og opprettholde eventuelle forbindelser som vennskapet ga eller kunne gi.

I 1825 giftet Nikolai Normann Dons seg med Johanna Ovidia Fredrikke født Lund, og de fikk elleve barn.⁴⁸ Nikolai hadde ord på seg for å være en dyktig forretningsmann, politiker, skipper og gårdbruker. Han var aktiv i politikken, og representerte Finmarkens amt på Stortinget i perioden 1848 – 1851 og var medlem av næringskomiteen. I tillegg hadde han flere kommunale verv, blant annet som varaordfører og ordfører. Nikolai var også administrerende direktør i Ibestad Sparebank fra 1843 til 1870.⁴⁹ Men oppgangstidene skulle etter hvert snu til dårligere tider. Årene 1866 – 1867 var magre år. Ryktene forteller at under disse vanskelige årene delte Johanna Ovidia Dons ut korn til de fattige i Hamnvik.⁵⁰ Videre ble det i 1860 og 1870 åra gjort gjeldende endringer som var foretatt i handelsloven. Dette førte til flere innskrenkinger, og med det hadde handelsstedets storhetstid passert sitt høydepunkt. Loven rokket ved de gamle handelsstedenes monopolstilling, staten tok nå mer kontroll, og den enkelte handelsmann stod ikke like fritt som før. I tillegg trengte man ikke å søke om kongelig bevilling for å drive handelsvirksomhet, og konkurransen ble dermed større og mer merkbar.

Selv om storhetstiden var passert for Hamnvik handelssted, var 1870-årene et innholdsrikt tiår. I 1872 tok Nikolai hans sønn, Jens Bing Dons d.y, opp som kompanjong i firmaet N. Dons & Søn. Fiskeeksporten fra Hamnvik var meget stor i 1870-årene. Handelsstedet måtte derfor bygge en ny brygge for å lagre tørrfisken. Tørkingen av tørrfisken ga arbeid til kvinner

⁴⁵ Eriksen 1981, Bind 1: 294 – 295.

⁴⁶ Jørris Schjeldrup Hanssen virket som prost fra 1849 – 1867 på Ibestad.

⁴⁷ Eriksen 1981, Bind 1: 288.

⁴⁸ Eriksen 1981, Bind 1: 285.

⁴⁹ Eriksen 1981, Bind 1: 261. Vedlegg 4.

⁵⁰ Eriksen 1981, Bind 1: 303.

og barn i månedene mai og juni.⁵¹ Det var også et par store begivenheter som fant sted. I 1873 hadde handelsstedet og familien Dons besøk av kong Oskar den 2. som var på sin kroningsferd i Nord-Norge. Og i januar 1875, ble Nikolai Normann Dons tildelt tittelen ridder av St. Olavs Orden for ”Fortjenestefull offentlig virksomhet.”⁵² Blant annet for hans flere verv som ordfører, stortingsmann og bankdirektør. Videre utover ble den nye kystfarten og konkurransen fra andre handelssteder merkbar for familien Dons og handelsstedet. De startet derfor opp i 1877 et kullkompani hvor de hvert år tok hjem et skipslast kull fra England for å selge til hele distriktet. Dette pågikk helt fram til krigen i 1914.

I 1891 døde Nikolai Normann Dons, det var da hans sønn, Jens Bing Dons d.y, som overtok driften for handelsstedet. Han hadde drevet firmaet N. Dons & Søn. sammen med faren i en lengere periode. Han var gift med Johanna Gunneria Berg, og de fikk seks barn sammen. Jens B. Dons d.y fulgte i farens fotspor, og hadde flere kommunale verv, blant annet satt han som ordfører, valgmann og kirkeverge. I 1890-årene var det stor tilbakegang for handelsstedet, blant annet skyldtes dette konkurransen fra de nye landhandleriene.⁵³ Man trengte ikke lengre å dra til handelsstedet i Hamnvik for å få tak i eksklusive varer, og i tillegg overtok den nye kystfarten, dampskipsselskapene, varetransporten. Etter Jens Bing Dons d.y, var det sønnen Nikolai Normann Dons d.y som overtok driften av handelsstedet. Han hadde skoleutdannelse fra Trondheim, og var blitt tatt opp i firmaet i 1873. Han var gift med Louise Charlotte Sofie Grundt og de fikk to barn.⁵⁴ I 1924 gikk handelsstedet konkurs som følge av et kausjonsansvar Nikolai N. Dons d.y ikke klarte å dekke i Ibestad sparebank, hvor han satt som direktør. Handelsstedet ble da kjøpt opp av bokhandler Johan Grundt Tanum, som var nevø av Nikolais kone. I 1926 døde Nikolai, og året etter kjøpte hans bror, Ove Guldberg Høegh Dons, tilbake Hamnvik handelssted.⁵⁵

3.3 Den lokale overklassen

Den lokale overklassen i denne perioden bestod blant andre av jekteiere, kremmere, trondheimsborgere, lokale handelsfolk og presten. Også fogden, sorenskriveren, lensmannen og kirkens godsforvalter hørte til overklassen.⁵⁶ Jeg vil videre gi en klarere definisjon på

⁵¹ Eriksen 1981, Bind 1: 309.

⁵² Eriksen 1981, Bind 1: 413.

⁵³ Eriksen 1981, Bind 1: 308.

⁵⁴ Dons 1995: 167.

⁵⁵ Dons 1995: 167.

⁵⁶ Hansen, Lars Ivar 2003: *Astafford bygdebok. Historie 2.Astafford ca. 1570 – ca. 1730*. Utgitt av Lavangen kommune. BLIKK sentraltrykkeriet as, Bodø: 297.

hvem den lokale overklassen bestod av. En fogd var statens representant i sitt fogderi, altså sitt distrikt. En av hovedoppgavene til fogden var innkassering av skatter og offentlige avgifter til staten, men fogden hadde også flere andre oppgaver. Videre hadde han blant annet politimyndighet i sitt fogderi. Imsen og Winge skriver at betydningen av fogdstillingen gikk gjennom en utvikling fra 1570 og fram til midten av 1600-tallet. Fra å være en privat lensherretjener ble fogden en kongelig embetsmann.⁵⁷ Utviklingen av fogdens stilling gjorde at fogden ble lensmannens overordnede, og han ble en del av den nye overklassen. Et annet medlem av den lokale overklassen var sorenskriveren.

Ved kongelig forordning av 31. Juli i 1591 ble sorenskriverinstitusjonen opprettet.

Sorenskriverstillingen utviklet seg gjennom et par generasjoner ”Fra å være lagrettens sekretær til bli embetsdommer og leder av underretten”.⁵⁸ Fra 1634 ble dommerfunksjonene sorenskriverens hovedoppgave. Området sorenskriveren forvaltet omfattet ofte flere tinglag og falt ofte sammen med fogderiet. Sorenskriveren har ikke alltid vært en del av overklassen, men utover 1600-tallet skjedde det derimot en nivåheving av sorenskriverstillingen.⁵⁹ Da stilingen ble opprettet var det kun krav om lese og skrivekyndighet for sorenskriveren, senere ble det krav på juridisk universitetsutdannelse og embetet ble ”Rekruttert fra administrasjonens lavere kontorphonale og høyere adelsmenns tjenere”.⁶⁰ Prosten var også en del av overklassen. Han var egentlig sokneprest, men var blitt valgt til å tjene som et mellomledd mellom de øvrige sokneprestene i prostiet og biskopen.⁶¹ Det var som regel den soknepresten som hadde hatt lengst tjenestetid i prostiet som automatisk ble valgt til å være prost. Prostens oppgaver var blant annet å jevnlig besøke prostiet og sørge for å kommunisere påbud fra sine overordnede til de øvrige prestene i prostiet. Videre var soknepresten hovedprest i hvert prestegjeld og de var statlige embetsmenn.

Lensmannsstillingen har gjennom flere århundre vært i en utviklingsprosess, hvor virksomhetsområdet har blitt betydelig utvidet. Særlig skjedde det forandringer på 1700-tallet. Et særtrekk ved lensmannsombudet var at lensmannen hadde en mellomstilling mellom offentlige og private gjøremål. Han var dels et offentlig ombud, som medhjelperen til fogden og sorenskriveren, og dels en representant for bøndene. På 1700-tallet ble lensmannsombudet

⁵⁷ Imsen, Steinar og Harald Winge 2004: *Norsk historisk leksikon. Kultur og samfunn ca. 1500 - ca. 1800. 2.* Utgave. Cappelen Akademiske Forlag. Imsen 2004: 117 – 118.

⁵⁸ Imsen 2004: 408.

⁵⁹ Imsen 2004: 409 – 410.

⁶⁰ Imsen 2004: 410.

⁶¹ Prostiet vil si prostens embetsdistrikt.

”Et fast embete med et omfattende og spesifisert funksjonsområde.”⁶² Alle de nevnte stillingene var en del av embets- og prestestanden.

Borgerskapet var også blitt en del av den lokale overklassen. De bestod av jekteeiere, kremmere, trondheimsborgere og lokale handelsfolk. Jekteeiere var de som selv eide ei jekt, og det var de som stod for fraktfarten mellom Nord-Norge og Sør-Norge. I følge Nils Magne Knutsen var det som regel en jekteeier i hver bygd, og disse var lokale stormenn.⁶³ Derimot hadde Ibestad på 1790-tallet i hvert fall tre jekteskipper.⁶⁴ Disse jekteeierne hadde avtale med resten av bygdefolket om varetransport, særlig mellom Nord-Norge og Bergen. I følge Lie og Serck-Hanssen tilhørte jekteskipperne den lokale overklassen fordi de hadde bedre rå og større tiltak enn allmuen.⁶⁵ Kiil skriver at man i skipperyrket måtte ha et økonomisk grunnlag for å kunne være skipper, i tillegg var det en fordel om man hadde en viss sosial posisjon i lokalsamfunnet. Jekteskipper var et risikofylt yrke, og over natten kunne man bli ruinert om ulykken var ute.⁶⁶ Et begrep som ble brukt særlig for skipper og bondehandlere som tilhørte den lokale overklassen, var knaper. Ordet knaper er best kjent fra Nord-Norge etter reformasjonen. Knaper var ”Personer som tilhørte den lokale, innfødte økonomiske overklassen.”⁶⁷

En kremmer var en handelsmann som drev et handelssted.⁶⁸ Senere ble gjestgiverier også opprettet på disse handelsstedene. Et annet medlem av den lokale overklassen var trondheimsborgere. De drev handel i Nord-Norge fra borgerleier.⁶⁹ De hadde sitt handelsborgerskap i Trondheim, men drev handel på borgerleiene i ulike perioder. Hvor lange perioder de drev med handelsvirksomhet på borgerleiene varierte, og vi skiller mellom utliggere og tremånedersborgere. Tremånedersborgerne oppholdt seg i Nord-Norge i vår- og sommermånedene, og drev handelsvirksomhet og byttehandel. De dro tilbake til sitt handelsborgerskap når høsten kom, og returnerte på våren. Det var ikke lov å drive

⁶² Imsen 2004: 263

⁶³ Knutsen, Nils Magne (red) 1988: *Nessekongene*. Gyldendal norsk forlag. Oslo: 15.

⁶⁴ Knutsen, Oddbjørn 2007: upublisert manusutkast til Astafjords historie: 2.

⁶⁵ Lie, Jon Henrik og Fin Serck-Hanssen 2008: *Væreiery og nessekonger. Handelssteder mellom Rørvik og Varanger*. Olympia Press. Horten: 30.

⁶⁶ Kiil 1993: 109.

⁶⁷ Bratrein og Imsen 2004 i *norsk historisk leksikon*: 206.

⁶⁸ Handelssteder ble tidligere kalt kremmerleier.

⁶⁹ Borgerleier vil si steder man drev handel.

vinterhandel for tremånedersborgere. Utliggere var de som oppholdt seg nordpå på vinterstid også.⁷⁰

Presentasjonen av den lokale overklassen er ment for å gi et bilde av og forståelse av hvem den lokale overklassen bestod av. Også for å vise hvem som trolig var en del av det sosiale nettverket til familien Dons. I oversikten min over ekteskap og fadderskap vil man kunne se et tydelig giftermåls- og fadderskapsmønster mellom Dons og den lokale overklassen. Dette mønsteret går igjen i generasjonene, og det sosiale nettverket kan også i flere tilfeller sees på som et slektsnettverk. Når det kommer til den lokale overklassen skriver Lars Ivar Hansen at ”Medlemmene av denne lokale overklassen (var) også nært knyttet til hverandre gjennom giftermål og svogerskap. Samlet dannet de et slektsnettverk som bidro til at den sosiale avgrensningen varte ved gjennom generasjon etter generasjon.”⁷¹

⁷⁰ Hansen, Lars Ivar 2000: *Astafford bygdebok. Historie I. Fra eldre jernalder til ca. 1570*. Utgitt av Lavangen kommune. Trykkesentralen as, Harstad: 257.

⁷¹ Hansen 2003: 297.

Kapittel 4. Ekteskapsordningen

4.1 Innledning

I perioden min som strekker seg fra ca. midten av 1700-tallet og helt fram til første del av 1900-tallet, kan vi se et tydelig klasseskille i samfunnet. Inngåelsen av strategiske ekteskap bidro til dette klasseskillet og førte til at de samme slektsnavnene gikk igjen ved generasjon til generasjon. Å tenke strategisk i forbindelse med inngåelse av ekteskap var ofte avgjørende for familier. Man måtte ta i betraktning hvilke økonomiske og sosiale fordeler et ekteskap kunne gi.

4.2 Ekteskapets nytteverdi

Det er ingen tvil om at ekteskapet kunne ha en klar nytteverdi og spesielt innenfor overklassen var interne ekteskap av betydning. Ida Bull skriver i sitt kapittel om ekteskapspolitikk at: ”Innenfor overklassen var ekteskapet viktig også som et middel til å sikre eller utvide eiendom, og som et middel til å opprette eller opprettholde forbindelser mellom familier.”⁷² Bull skriver videre om at årsaker som kunne ligge bak inngåelsen av ekteskap, var noe ulik for menn og kvinner i forhold til økonomiske og sosiale forhold. For menn lå det ofte strategiske årsaker bak valg av kone. Ekteskapet kunne bety slektskap med en ny familie som kunne føre til gunstige forbindelser. Det kunne være med på å utvide nettverket og det kunne gi økonomisk sikkerhet hvis man skulle trenge hjelp. Det kunne også gi nye ressurser i form av medgift og senere arv. I tillegg til dette kunne ”En kone bety en uformell partner i firmaet.”⁷³ Hun kunne arbeide i forretningen og tilføre ekstra kunnskap. I tillegg kunne hun bidra til ekstra kapital og danne nyttige nettverksforbindelser med venner og familie. Et eksempel på en slik ordning kan ha vært ekteskapet mellom Jens Bing og Ingeborg Anna. Det var Ingeborg Anna som brakte kapital med seg inn i ekteskapet. Disse hadde hun arvet etter sin far. I tillegg ble hun tatt for å ha en sterk forretningssans og gode kunnskaper om å drive handelsvirksomhet, trolig etter å ha vokst opp i en handelsfamilie.

I likhet med mannen, kunne et ekteskap for kvinnen og hennes familie bety slektskap og gunstige forbindelser med en ny familie. Kvinnene hadde likevel få valgmuligheter og ekteskapet gav kvinnen ”En tilnærmet selvstendig posisjon, som kvinnelig overhode i

⁷² Bull, Ida 1998: *De Trondhjemske handelshusene på 1700-tallet. Slekt, hushold og forretning*. Historisk institutt. Hf-fakultetet, NTNU. Trondheim: 120.

⁷³ Bull 1998: 121.

ledelsen av et hushold.”⁷⁴ En slik selvstendig posisjon førte til at det var fristende å gifte seg. Alternativet til kvinnen var å bli i farens eller en annen mannlig slektnings hushold, eller hun kunne jobbe i ett av de få yrkene som var akseptert for kvinner fra borgerskapet.⁷⁵ Formålet med slike ekteskap var ikke kjærligheten, men det betydde ikke at den ikke kunne oppstå. Det var likevel nytteverdien av ekteskapet som var det viktigste. Ofte spilte foreldrene en viktig rolle i valg av hvem barna skulle gifte seg med. Barnas ekteskap kunne føre til utvidet nettverk, makt og innflytelse.⁷⁶ Det var derfor av betydning hvem barna giftet seg med, foreldrene ønsket også å kontrollere avgjørelsen slik at valget falt på en fra det samme sosiale sjikt som dem selv.⁷⁷

4.3 Familien Dons

Jeg vil her gi en oversikt over familien Dons. Det er Jens Bing Dons og kona Ingeborg Anna Dons jeg ønsker å gå i dybden på. Ettersom slektsgrenen Dons i Nord-Norge startet med dem og siden det var de som etablerte handelsstedet i Hamnvik. Jeg skal se nærmere på familiene deres, og da vil sentrale spørsmål være hvor de kom fra, om foreldrene var fra overklassen og om vi kan finne en forbindelse mellom familiene.

I oversikten min over hvem Dons-mennene og barna deres giftet seg med, vil jeg legge fram og kartlegge de fire første slektsleddene i familien Dons. Jeg starter med Jens Bing Dons og Ingeborg Anna Dons. Videre er det Nikolai Normann Dons, som overtok driften etter sin far og som var gift med Johanna Ovidia Fredrikke Lund. Deretter drev Jens Bing Dons d.y, handelsstedet. Han var gift med Johanna Gunneria Berg. Den siste generasjonen jeg tar med, er Nikolai Normann Dons d.y og hans kone Louise Charlotte Sofie Grundt. Det jeg spesielt vil kartlegge er hvor konene til Dons-mennene kom fra og om jeg kan si noe om den sosiale bakgrunnen deres. I tillegg gir jeg en oversikt over barna deres og hvem de giftet seg med, samt foreldrene til ektefellen. Dette er for å få en mer utfyllende oversikt over det sosiale nettverket til familien Dons. Jeg støtter meg til, allerede nevnte, Hilmar Eriksens framstilling av familien Dons, Leif Dons’ oversikt over slekten Dons og Tore Meyers slektskatalog når det kommer til familieoversikten jeg gir.

⁷⁴ Bull 1998: 121.

⁷⁵ Bull 1998: 120.

⁷⁶ Scott, Joan W. and Louise A. Tilly 1978: *Woman, work, and Family*. Holt, Rinehart and Winston. USA: 41.

⁷⁷ Scott & Tilly 1978: 41.

I Leif Dons' oversikt over slekten Dons i Norge sier han at det er sønnen til major Lorentz Dons, Jens Bing Dons, som kan regnes som stamfar for den nordlandske gren. Opphavet til slekten Dons kom opprinnelig fra Danmark, men det ser likevel ut som om etternavnet Dons først har oppstått da slekten kom til Trondheim i slutten av det 17. århundre.⁷⁸ Hilmar Eriksen skriver også at det er Jens Bing Dons som må regnes som stamfar til den nordlandske grenen av slekten Dons⁷⁹, noe jeg må si meg enig i. Dette fordi det var Lorentz sønn, Jens Bing Dons, som dro alene og bosatte seg i Hamnvik og i Nord-Norge, hvor han etablerte handelsvirksomheten og dannet egen familie.

4.3.1 Jens Bing Dons og Ingeborg Anna Dons

Jens Bing Dons' far, Lorentz Dons, var født i 1728 i Trondheim, og kom fra en velstående familie. Hans far, Paul Dons, besatt flere embetsstillinger gjennom sin karriere, blant annet som lagmann over Trondheim lagdømme.⁸⁰ Paul Dons var gift med Anna Lorentzdatter Holst. Etternavnet Holst var i slektskap med Thomas Angell, Angellslekten var en av Trondheims viktigste kapitalistfamilier på 1600- og 1700-tallet.⁸¹ Lorentz Dons var utdannet major og han hadde flere ulike stillinger innen militæret. Han giftet seg i 1762 med Cornelia Susanne Klingenberg. Hun kom fra en velstående familie med lange tradisjoner i Trondheim. Hun var datter av regimentskvartermester og over-auditør Johannes Klingenberg og Sara Arentz.⁸² Johannes Klingenberg var eier av Elgeseter gård i Trondheim, som han kjøpte av sorenskriver Peter Jouch i 1725.⁸³ At Cornelia Susanne giftet seg med en mann som besatt en høy stilling i militæret, var trolig ikke tilfeldig. Alle søstrene til Cornelia Susanne giftet seg med menn som hadde høye stillinger i militæret, og i tillegg ble brødrene hennes utdannet i militæret. Dette kan trolig skyldes at hennes egen far hadde en høy posisjon i militæret, og at det var strategiske årsaker for å opprettholde status innenfor miljøet som lå til grunn for ekteskapene.

Jens Bing Dons ble født i 1771 i Kvanne, Stangvik i Møre og Romsdal. Han var utdannet farmasøyt, men slo seg ned på Ibestad som handelsmann. Jens Bing Dons døde i 1823, da var han bare 51 år gammel, men hadde likevel oppnådd stor status i lokalsamfunnet og omegn.

⁷⁸ Leif Dons 1995: 9.

⁷⁹ Eriksen 1981: 258.

⁸⁰ Dons 1995: 20. Eriksen 1981: 258.

⁸¹ Bull 1998: 16.

⁸² Dons 1995: 22. Regiment viser til et geografisk område, i dette tilfellet Trondheim. Kvartermester er en tidligere underoffisersgrad, i dag bruker vi befal. Over-auditør er en tidligere betegnelse på en militær som hadde ansvaret for flere som jobbet med disiplinærsaker, i dag viser det til en krigsadvokat.

⁸³ Elgeseter gård. Elgeseter gård er en gammel og ærverdig gård, tidligere var store deler av dagens Trondheim sentrum under gården. Den gikk fra å være krongods til å bli privat eie.

Det kan vi blant annet se ut i fra tittelen som står i kirkeboka, der står det foran Jens Bing Dons' navn; gjestgiver og forlikskommissær.⁸⁴ Dons synes å ha hatt flere sentrale stillinger i lokalsamfunnet. Han og prost Gunnar Berg satt blant annet sammen i bygdekommissjonen under nøds- og krigsåra. Oppgaven var å skaffe korn til allmuen.⁸⁵

Det var ikke bare Jens Bing som kom fra en velstående familie, også hans kone Ingeborg Anna kom fra en ressurssterk familie. Hun var født i 1758 i Trondheim og var tretten år eldre enn Jens Bing Dons. Hun var datteren til Nikolai Nilsen Normann og Maren Marie Eriksdatter Grøn.⁸⁶ Nikolai N. Normann tok borgerskap i Trondheim som handler og utligger på Elgsnes i 1738, men overtok trolig ikke leien på Elgsnes før i 1750-årene.⁸⁷ Elgsnes spilte i en periode en stor rolle for distriktets handelsliv.⁸⁸ Nikolai var en velstående person og eide mye jord, blant annet på Ibestad. Det var arven etter Nikolai N. N, som førte Ingeborg Anna og hennes mor til Ibestad. Egentlig til Årsand på Ibestad, men etter prost Michael H. Kildals initiativ flyttet borgerdamene til Hamnvik.⁸⁹ Ingeborg Anna hadde vært gift to ganger tidligere og hadde et barn fra ett av ekteskapene, og et barn født utenom ekteskap, da hun møtte Jens Bing. Ingeborg Annas første ekteskap var med Andreas Gram Thode, han var skipsfører fra Trondheim. De fikk sønnen Job Thode. Det andre ekteskapet var med Nils Evensen Marstrand, som var skipsfører, og som Ingeborg Anna senere skilte seg fra. En årsak til skilsmisjonen kunne vært hennes sidesprang med Nikolaus Kristian Friis Kempe, mens hennes ektemann var på havet. Med han fikk hun en sønn utenom ekteskapet, han het Kristian Friis Kempe. I 1794 giftet Ingeborg Anna seg med Jens Bing Dons. Ryktene forteller at det var Dons' kone, Ingeborg Anna, som trakk Jens Bing Dons over til handelsvirksomheten.

⁸⁴ Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse) 4. Periode: 1801 – 1824. Døde og begravede, 1822 – 1824: 270. En forlikskommissær ble oppnevnt av amtmannen, og en av forlikskommissærene skulle være en sivil embetsmann. Det var likevel slik at vervet vanligvis falt på soknepresten, og at han satt sammen med amtmannen som var selvskreven forlikskommissær i sitt distrikt. Forlikskommissjonen ble opprettet på slutten av 1700-tallet. Oppgaven var å være megler i forbindelse med private konflikter. (Imsen 2004: 124.)

⁸⁵ Knutsen, Oddbjørn: 6.

⁸⁶ Ytreberg (1942) skriver på side 252 at Nikolai var gift med Karen, men i andre oversikter blant annet hos Eriksen side 259 finner jeg at hans kone heter Maren. Jeg har derfor valgt å bruke Maren. Maren Marie Eriksdatter Grøn giftet seg på nytt etter at Nikolai Normann døde, og er derfor omtalt med etternavnet Buschman.

⁸⁷ Ytreberg 1942: 251.

⁸⁸ Elgsnes ligger like utenfor Harstad i Troms fylke.

⁸⁹ Eriksen 1981, Bind I: 316.

Sammen fikk Jens Bing og Ingeborg Anna tre barn. Barna er oppført slik at den eldste kommer først i framstillingen.

1. **Cornelia Susanna** var født i 1796. Hun giftet seg med handelsbetjenten Lorentz Didrik Klüwer Holst. De startet sin egen bedrift på Lavangnes. Lorentz var født i Nord-Trøndelag og var sønn av Søren Schjelderup Holst og Anna Ursilla Klüwer. Søren S. Holst var kaptein i militæret ved det Snåsenske kompani.⁹⁰
2. **Nikolai Normann Dons** som senere overtar driften av handelsstedet i Hamnvik, var født i 1798. Han giftet seg med Johanna Ovidia Fredrikke Lund, som var datteren til soknepresten i Øksnes.⁹¹
3. Datteren **Maren Andrea** var født i 1800, og hun giftet seg med Gunnar Berg d.y som var handelsmann på Svinøya i Svolvær. Han var prost Gunnar Berg og hans første kone, Anna Colbans eldste sønn.⁹²

4.3.2 Nikolai Normann Dons og Johanna Ovidia Fredrikke Dons

Johanna Ovidia Fredrikke Lund ble født i Øksnes i 1802.⁹³ Hun var datteren til soknepresten i Øksnes, Peder Borch Lund og Rebekka Elisabeth Kildal. Peder Borch Lund var opprinnelig fra Trondheim. Rebekka Elisabeth Kildal var datteren til prost og sokneprest på Ibestad, Michael Heggelund Kildal og Anne Normann.⁹⁴ Prost Kildal var også en nær venn av familien Dons.⁹⁵ Da Peder Borch Lund døde giftet Rebekka Elisabeth Kildal seg på nytt med Jens Bing Dons' gode venn, prost Gunnar Berg. Inngåelsen av ekteskapet mellom Nikolai Normann Dons og Johanna Ovidia Fredrikke Lund knyttet de to familiene sammen til et slektsnettverk.

Nikolai og Johanna fikk elleve barn, men bare ni vokste opp, og det er dem jeg gir en kort oversikt over her:

1. **Ingeborg Anna Dons** var født i 1827 i Hamnvik, hun giftet seg i 1848 med distriktslegen i Hamnvik, Ove Guldberg Höegh. Han var sønn av fogd Dines Guldberg

⁹⁰ Dons 1995: 153. Eriksen 1981, Bind I: 260.

⁹¹ Dons 1995: 159. Eriksen 1981, Bind I: 261 – 262.

⁹² Dons 1995: 202. Eriksen 1981, Bind I: 260.

⁹³ Øksnes kommune ligger i Nordland fylke, ytterst i Vesterålen.

⁹⁴ Meyer 1992, Bind III, fam. 3957: 530.

⁹⁵ Mer om prost Michael Heggelund Kildal i kapittel 5 og 6.

Höegh og Pauline Lovise Juell. Ove Guldberg Höegh var stortingsrepresentant for Finnmark og senere som representant for Trondheim by.⁹⁶

2. **Jens Bing Dons** d.y var født i 1829 i Hamnvik. Han tok eksamen fra Tromsø middel og realskole, før han ble tatt opp i firmaet N. Dons & Søn. Senere overtok han driften av firmaet. I 1853 giftet han seg med Johanna Gunneria Berg på gården Støver i Bodø landsogn.⁹⁷
3. **Gurine Rebekka** var født i 1831 i Hamnvik, hun giftet seg samme sted med handelsmannen Ditlev Vibe Lund. Han var tidligere ansatt som handelsbetjent hos Nikolai Normann Dons, men slo seg i ettertid ned som handelsmann på Nergårdshamn på Bjarkøy i Senja. Han var sønn av kaptein Iver Christian Lund og Beret Martha Hildrum.⁹⁸
4. **Elisabeth Margrethe** var født i 1833. Hun giftet seg i Hamnvik i 1854 med Nikolai Anton Walsøe, som var fra Trondheim. Han var sønn av skipper Andreas Walsøe og hans kone Ragnhild. Nikolai Walsøe var handelsbetjent hos Nikolai Normann Dons i Hamnvik før han bosatte seg på Tranøy, hvor han drev som handelsmann.⁹⁹
5. **Peder Borch** født i 1835, ble handelsmann på Lavangnes og giftet seg med Anna Martine Lind, som var datter av handelsmannen Martinus Har Lind på Fleinen i Ofoten og Olava Josefa Hjorth Bondex.¹⁰⁰
6. **Nikoline Johanne Dons**, født i 1837. Giftet seg med handelsmannen på Årstein i Gratangen, Konrad Severin Saugestad i 1871. Konrad Saugestad jobbet i firmaet til familien Dons, N. Dons & Søn, før han selv startet opp handelsforretning på Årstein. Han hadde også flere politiske stillinger her, som ordfører, forlikskommisær og medlem av kommunestyret. Konrad Saugestad var sønn av amtsdyrlege Ole Andreas Saugestad og Elen Sofie Johnsen.¹⁰¹
7. I 1839 ble **Anna Rebekka** født i Hamnvik. Hun ble i 1873 gift med handelsmannen i Tromsø, Hans Didrik Kjeldal Holst. Han var sønn av handelsmannen på Lavangnes Paul Irgens Holst og Ellen Kristine Thode. Paul Irgens Holst var bror til Lorentz Didrik Klüwer Holst som giftet seg med Cornelia Susanna Dons. Disse tilhørte Angellslekten.¹⁰²

⁹⁶ Dons 1995: 159. Eriksen 1981, Bind I: 299.

⁹⁷ Dons 1995: 164. Eriksen 1981, Bind I: 300.

⁹⁸ Dons 1995: 178. Eriksen 1981, Bind I: 300.

⁹⁹ Dons 1995: 180. Eriksen 1981, Bind I: 300.

¹⁰⁰ Dons 1995: 185. Eriksen 1981, Bind I: 301.

¹⁰¹ Dons 1995: 187. Eriksen 1981, Bind I: 301 – 302.

¹⁰² Dons 1995: 187 – 188. Eriksen 1981, Bind I: 302.

8. **Mikol Lovna Emilia Fredrikka** var født i 1841, hun giftet seg i Ibestad i 1862 med sokneprest Emil Ellefsen, han var født i Trondheim. Emil Ellefsen var sønn av kemner, senere sekretær i Norges Bank i Trondheim, Hans Nikolai Ellefsen, som også var eier av Ilsviken gård i Trondheim, og Lynna Augusta Ramm.¹⁰³
9. **Karl Kornelius Martin** ble født i Hamnvik i 1843, han ble utdannet sokneprest, etter først å ha jobbet i familiedriften. Han giftet seg med Vally Emilie Ellefsen i 1874. Hun var også datteren til Hans Nikolai Ellefsen og Lynna Augusta Ramm, og var søsteren til soknepresten Emil Ellefsen, som Mikol Lovna Dons giftet seg med.¹⁰⁴

4.3.3 Jens Bing Dons d.y og Johanna Gunneria Dons

Det var videre Jens Bing Dons d.y som drev handelsstedet. Han var som nevnt gift med Johanna Gunneria født Berg, de giftet seg i 1854. Hun var født i 1827 i Bodø. Hennes far var John Berg og moren var Gunhild Rosted. John Berg var sønn av prost Gunnar Berg og hans første kone Anna Colban.¹⁰⁵ Jens Bing Dons d.y og hans kone Johanne Gunneria Berg fikk seks barn:

1. **Johanne Ovidia Fredrikke**, født i 1854 og giftet seg i 1887 med sorenskriveren Nils Svenningsen Hansen. Han hadde jobbet som overrettssakfører i Ibestad før han ble utnevnt til sorenskriver i Steigen i Nordlands amt. Han var sønn av kjøpmann Andreas Hansen og Margrethe Svenningsen.¹⁰⁶
2. **Nikolai Normann d.y** var født i Hamnvik i 1856, han ble i 1898 gift med Louise Charlotte Grundt. Hun var datter av fløtningsinspektør i Drammen, Johan Grundt og Louise Charlotte Andersen.¹⁰⁷
3. **Gunhilda Marianne** ble født i Hamnvik 1858, hun giftet seg med legen Anton Skjønsberg som virket som lege i Narvik. Han var sønn av gårdbruker Gudbrand Eriksen Skjønsberg og Sigrid Simensdatter.¹⁰⁸
4. **Kirsten Jonette** var født i 1860. Hun ble gift med lensmannen i Lenvik herred, Riulf Erlandsen. Han var sønn av sorenskriveren i Søndre Helgeland, Riulf Engebret Erlandsen og Zerafia Hanna Marie Heydenreich.¹⁰⁹

¹⁰³ Dons 1995: 193. Eriksen 1981, Bind I: 302.

¹⁰⁴ Dons 1995: 199 – 200. Eriksen 1981, Bind I: 302.

¹⁰⁵ Meyer 1992, Bind IV, fam. 10259: 984.

¹⁰⁶ Dons 1995: 165. Eriksen 1981, Bind I: 308.

¹⁰⁷ Dons 1995: 167. Eriksen 1981, Bind I: 308 – 309.

¹⁰⁸ Dons 1995: 170. Eriksen 1981, Bind I: 309.

¹⁰⁹ Dons 1995: 171. Eriksen 1981, Bind I: 309.

5. **Gurine Rebekka**, mest kjent som tante ”Dutta”, hun giftet seg aldri.
6. **Ove Guldborg Høegh** var født i 1865 og giftet seg i 1915 med Matilde Berntine Fossen. Hun var datteren av møllermester og gårdbruker Mikal O. Fossen på Skog, Ibestad og Marie Elise Mikkelsen. Det var Ove Guldborg som kjøpte tilbake handelsstedet fra Johan Grundt Tanum i 1927, og ble den femte generasjonen Dons som drev stedet. I 1935 døde Ove, da drev hans kone poståpneri videre.¹¹⁰

4.3.4 Nikolai Normann Dons d.y og Louise Charlotte Sofie Dons

Den siste som drev handelsstedet, som jeg har med i oversikten min, var Nikolai Normann Dons d.y. Han giftet seg med Louise Charlotte Sofie født Grundt. Louise Grundt var som nevnt datter av fløtningsinspektør i Drammen Johan Grundt og Louise Charlotte Andersen. I tillegg var hun søsteren til Jenny Ulrikke Grundt, som var gift med Bendiks Christian Blom. Han var prost på Ibestad. Ut i fra erindringene til prost Blom kan det virke som om Louise og Nikolai møttes ved et av Louises besøk hos hennes søster og svogeren prost Blom.¹¹¹ Det var Louises nevø, bokhandler Johan Grundt Tanum som kjøpte handelsstedet, da Nikolai gikk konkurs.¹¹² Nikolai og Louise fikk to barn sammen.

1. **Johan Grundt** ble født i 1899. Han gikk på handelsskolen i Oslo, og jobbet etter dette noen år i Hamnvik i sin fars forretning. Han tok etterhvert styrmannseksamen og skipperseksamen og ble kaptein. Han giftet seg i 1933 med Thordis Ragnhild Reinertsen. Hun var datter av poståpner og landhandler Severin Theodor Reinertsen og Tomine Berntzen.¹¹³
2. **Johanne Louise**, født i 1902. Hun giftet seg med Thorstein Berg Pedersen som var overrettssakfører. Han var sønn av handelsmannen Johan Magnus Pedersen og Ida Emilie Pedersen. Thorstein var sorenskriver og sakførerfullmektig i Senja fra 1919 - 20 og i Narvik fra 1921 – 22.¹¹⁴

4.4 Oppsummering

For å oppsummere tendenser har jeg laget tre tabeller hvor jeg har telt opp hvor mange av ektefellene som var datter eller sønn av enten embetsstanden, prestestanden eller

¹¹⁰ Dons 1995: 173. Eriksen 1981, Bind I: 309.

¹¹¹ Bertheussen, Ingebrigt, Olav Eriksen, Peder Gabrielsen, Andreas Hamnes og Peder Thrane 1981: *Jubileumsskrift for Ibestad kirkes 100-års jubileum 1881 – 1981*. Johannessens Akcidenstrykkeri, Harstad: 54.

¹¹² Dons 1995: 167.

¹¹³ Dons 1995: 167 – 168.

¹¹⁴ Dons 1995: 169 – 170. Eriksen 1981, Bind I: 309.

borgerskapet. I tillegg har jeg satt opp hvilket yrke ektemennene hadde, og om ektefellene hadde tilknytning til Trondheim. Det var tilsammen nitten av tjue Dons-barn som giftet seg, det utgjorde tolv ektemenn og syv koner.

Kvinnene som Dons-mennene giftet seg med tilhørte:¹¹⁵

Datter av:	Embetsstand	Prestestand	Borgerskap	Militær	Annet (gårdsbruker)	Tilknytning til Trondheim
Totalt 7.	1	1	3		1	2

Mennene som Dons-kvinnene giftet seg med tilhørte:

Sønn av:	Embetsstand	Prestestand	Borgerskap	Militær ¹¹⁶	Annet (gårdsbruker)	Tilknytning til Trondheim
Totalt 12.	3	1	5	2	1	5

Yrket til de inngiftede mennene:

	Prestestilling	Embetsstilling	Borgerskapet:	
			Handelsmann	Lege
Totalt 12	1	3	6	2

Ut i fra oversikten jeg har satt opp er det flere funn som er av interesse. Det er liten tvil om at vi finner et tydelig ekteskapsmønster i oversikten over familien Dons og barna deres. Funnene viser at familien Dons giftet seg innenfor sin sosiale klasse, noe som kan tyde på at det var strategiske årsaker som lå bak valget av ektefelle. Når det kommer til ekteskapet mellom Jens Bing Dons og Ingeborg Anna Normann er det vanskelig å si noe om hvilke forbindelser familiene kan ha hatt tidligere. Begge familiene var fra Trondheim og begge familiene var en del av overklassen. Sett bort i fra dette er det lite som viser til at familiene har hatt noen form for forbindelser med hverandre.

¹¹⁵ Usikkerhet rundt hva faren til Johanna Gunneria Berg, John Berg, drev med. Derfor er hun ikke tatt med i tabellen. Vi vet derimot at familien kom fra overklassen.

¹¹⁶ Tjenestemenn fra militæret ble også regnet som en del av overklassen i denne perioden. Det var kun de med offisersgrad som ble ansett for å være en del av det øvre sjikt, og underoffiserskorpset hadde ikke samme anseelse.

Hvordan Jens Bing og Ingeborg Anna møttes, og hvorfor Dons dro nordover kan vi heller ikke si med sikkerhet. Kanskje hadde han allerede stiftet bekjentskap med Ingeborg Anna, og at det var hun som lokket ham nordover. Ekteskapet kan virke uforstående, likevel kan en forklarende faktor være rollen ekteskapet hadde i datidens samfunn. En annen forklarende faktor kan være at fra og med siste halvdel av 1600-tallet gjorde trondheimsborgerne seg sterkt gjeldende i Sør-Troms, og de satset systematisk på strategiske giftermål med andre trondheimsslekter. Disse strategiske giftermålene dannet sentrale knutepunkter for handelen.¹¹⁷ Slik det ser ut var ikke ekteskapet planlagt, Jens Bing Dons dro ikke nordover for å gifte seg med Ingeborg Anna. Likevel var det nok ikke noen tilfældighet at akkurat disse to ble gift med hverandre, ut fra familiebakgrunnen deres. Tvilsomt var det også at Ingeborg Anna eller Jens Bing ville ha giftet seg under sin stand. Forholdet må ha utviklet seg raskt. Jens Bing Dons hadde alt i 1792 begynt å handle i det små, og da de giftet seg i 1794, var gjestgiveriet alt etablert, selv om bevilgningen først forelå året etter.¹¹⁸

Den sosiale overklassen dannet et nettverk, og ut fra oversikten å dømme dannet Dons sitt sosiale nettverk ved at barna inngikk ekteskap med døtre og sønner av spesielt embets- og prestestand og borgerskapet. Stillingene som ektemennene til Dons-kvinnene hadde, går igjen, og det går også igjen hvilken stilling foreldrene til de inngiftede satt i. Det var et økonomisk og sosialt samspill mellom de ulike slektene som ble forent med ekteskap. Eriksen skriver om inngåelsen av ekteskapet mellom Jens Bing og Ingeborg Anna at ”Det var en lykkelig forening av kjøpmannsslekt og offiserblod som inngikk fast brorskap (...).”¹¹⁹ Det viser seg at det kunne være stor nytteverdi i å skaffe seg slektskapsforbindelser via ekteskap, og at økonomiske fordeler og sosiale forbindelser var av stor betydning. For flere av ektemennene til Dons-kvinnene ble trolig ekteskapet en mulighet til drive nettverksbygging. Slik kunne de beholde, men også etablere en selvstendig posisjon innad den lokale overklassen, uavhengig av familien de tilhørte. Flere av ektemennene hadde arbeidet på handelsstedet i Hamnvik eller under firmaet N. Dons & Søn. Slektsforbindelsene familiene knyttet til hverandre og erfaringen mennene fikk i firmaet til Dons var nok en av hovedårsakene til at så mange ble handelsmenn og etablerte sitt eget handelssted.

¹¹⁷ Hansen 2003: 257.

¹¹⁸ Knutsen, Oddbjørn: 1.

¹¹⁹ Eriksen 1981, Bind I: 258.

Et annet mønster som kommer fram, er at ektefellene ble valgt ut fra den lokale overklassen. I flere av ekteskapene er det snakk om menn og kvinner med tilknytning til Trondheim, eller at de kom fra områder i nærheten av Ibestad, da spesielt fra Nordland og Troms. Kvinnene giftet seg ofte med menn som hadde bodd i en kortere periode på Ibestad, men etter at de hadde giftet seg flyttet de og etablerte seg et annet sted. Jeg tror vi med rette kan anta at bak flere av ekteskapene stod familien Dons, både foreldre og besteforeldre, og hadde en finger med i utvelgelsen av ektefelle. Kanskje kan vi gå så langt å si at flere av ekteskapene til en viss grad var arrangerte ekteskap. Dette kan sees i sammenheng med at ekteskapet ofte ble brukt som et middel for å opprette og opprettholde forbindelser mellom familier, og ”Derfor var det streng foreldrekontroll over valg av ektefeller.”¹²⁰ Det kan virke som om at forutsetningen for inngåelsen av ekteskap innenfor familien Dons, var at partnerne var økonomisk og sosiale likeverdige. Det kan også se ut som at strategiske årsaker som nytteverdi, økonomiske fordeler, sosiale- og slektskapsforbindelser, trolig ble sett på som et viktig grunnlag for familien Dons.

¹²⁰ Bull 1998: 4 – 5.

Kapittel 5. Valg av faddere

5.1 Innledning

I dette kapittelet skal jeg kartlegge hvem som ble valgt til å være faddere for barna til familien Dons. I likhet med inngåelsen av strategiske ekteskap, ble også fadderordningen til en viss grad praktisert ut fra strategiske grunner. Man valgte ofte ektefelle og faddere blant likemenn, altså blant de som hadde samme økonomiske og sosiale status som man selv hadde. Det var et viktig valg man skulle ta og i likhet med valget av ektefelle, måtte man også i utvelgelsen av faddere tenke over hvilke fordeler de kunne gi. Fadderne kunne ha mye å si, og de kunne være et virkemiddel for å etablere forbindelser og bygge allianser, som videre kunne føre til økonomiske fordeler og sosiale forbindelser. På grunn av betydningen av faddervalget vil en kartlegging av fadderordningen kunne gi oss et bedre bilde over det sosiale nettverket til familien Dons. Jeg vil anta at kartleggingen av fadderne vil avdekke et ganske likt mønster slik kartleggingen av ekteskap i kapittel 4 gjorde. I undersøkelsen vil det være av interesse å se om fadderne også tilhørte den lokale overklassen. Videre hvor de kom fra, hva de drev med og vurdere om de kunne være gunstige å knytte fadderskapsbånd med sett ut fra økonomisk og sosial status. Først skal jeg se kort på generelle trekk ved fadderordningen. Videre vil jeg gå nærmere inn på hvem som var fadderne til Jens Bing og Ingeborg Annas tre barn. Etterfulgt av de neste tre generasjonene, hvor jeg ser nærmere på handelsmennene Nikolai Normann Dons, Jens Bing Dons d.y og Nikolai Normann Dons d.y. I tillegg vil jeg se på en av søsknene til hver av disse tre. Det er i denne oppgaven for tidkrevende å skulle ta for seg fadderskapet til alle Dons-barna. Jeg har derfor kun tatt med to av barna i de neste tre generasjonene som etterfulgte Jens Bing og Ingeborg Anna.

5.2 Fadderordningen

Arne B. Amundsen presenterer i sin avhandling *Folkelig og kirkelig tradisjon*.

Dåpsforståelser i Norge særlig på 1800-tallet,¹²¹ ulike trekk som var vanlig å finne igjen når det gjaldt valg av faddere. Han skriver at fra middelalderen av var det vanlig med to eller tre faddere. Både kvinner og menn kunne være faddere, som regel en av hver.¹²² Før reformasjonen var det forestillingen om at fadderne og barnet opprettet et ”åndelig slektskap” under dåpen, som lå til grunn for bestemmelsen av antall faddere. Opprettelsen av et ”åndelig

¹²¹ Amundsen, Arne Bugge 1986: *Folkelig og kirkelig tradisjon. Dåpsforståelser i Norge, særlig på 1800-tallet*. Oslo.

¹²² Amundsen 1986: 357.

slektskap” førte til at man ikke kunne inngå ekteskap med denne personen, noe som kunne få konsekvenser innenfor et lite lokal samfunn. Etter reformasjonen endret dette bildet seg, og forestillingen om ”åndelig slektskap” ble borte. Dette førte til at antall faddere økte, og det ble derfor på 1600-tallet forbud mot å ha flere enn fem faddere. Dette for å regulere antall faddere og forby store økonomiske gaver. Jo flere faddere man kunne velge, jo flere gaver ville de kunne gi barnet. Store økonomiske gaver til dåpsbarnet førte til at fokuset på selve dåpen og det religiøse perspektivet ble satt i skyggen, noe som ble ansett som uheldig fra kirkens side.¹²³ Disse reglene bygger på at det var vanlig at det kunne ligge strategiske grunner bak valg av faddere. På tross av forbudet mot flere enn fem faddere var det stadig brudd på loven. Amundsen mener restriksjonen på antall faddere førte til en sosial kamp og at den viser til ”At fadderordningen hadde en omfattende referanse med betydning for mange sider ved dåpsbarnet og familiens liv.”¹²⁴ På 1800-tallet og utover 1900-tallet ble det foretatt en del endringer innenfor dåpstradisjonene i Norge. Tidligere elementer med dåpen som hadde stått sterkt, ble nå enten helt eller delvis fjernet, og nye tradisjoner ble gjeldende. For eksempel overtok barnets foreldre selv et større ansvar i dåpsforberedelsene og under selve dåpen, og erstattet dermed rollen fadderne hadde hatt.¹²⁵ Fremdeles stod dåpen sterkt og hadde en viktig funksjon, og stor betydning for barnet. Under dåpen skulle barnet bli en del av den lokale menigheten, som også betydde en del av samfunnet. Selv om det kunne ligge strategiske årsaker bak valget av faddere, var det å bli spurt en tillitserklæring. Faddernes oppgave var blant annet å være vitne til at barnet ble døpt med en kristen dåp. En annen oppgave var at fadderne hadde ansvaret for å lære barnet å be og de skulle bidra til at barnet ”ble hos Kristus” under oppveksten. Videre skulle fadderne følge barnet gjennom oppveksten og forpliktet seg til å ta del i barnets trosopplæring.

Michaela Pokorná tar utgangspunkt i Amundsens avhandling når hun skriver om dåpstradisjon og fadderskap i sin masteroppgave.¹²⁶ Hun skriver at “Gjennom dåpen ble barnet innlemmet i det kristelige samfunnet og fikk sin plass innenfor et lokalt fellesskap”.¹²⁷ Å velge gode faddere var derfor en viktig avgjørelse foreldrene måtte ta, ettersom de ville få en større rolle i barnets liv. Ikke bare hadde de en religiøs plikt hvor de skulle gi en kristelig

¹²³ Amundsen 1986: 359 – 360.

¹²⁴ Amundsen 1986: 362.

¹²⁵ Amundsen 1986: 372.

¹²⁶ Pokorná, Michaela 2009: *Faddervalg i fornorskningstid: faddervalg og etnisk tilhørighet i Storfjord 1859 – 1900*. Mastergradsoppgave i historie ved universitet i Tromsø. Pokorná har i sin masteroppgave fokus på faddervalg i fornorskningstid, faddervalg og etnisk tilhørighet i Storfjord 1859 – 1900. Hun skriver likevel en del generelt om fadderordningen, og det er dette jeg har tatt utgangspunkt i.

¹²⁷ Pokorná 2009: 27.

oppdragelse til barnet, men de ble også et barns andre foreldre. Faddere ble derfor vanligvis valgt ut fra den nærmeste omgangskretsen, og på denne måten ble valget av faddere en slags sosial institusjon. Å velge faddere gikk ikke bare utpå å velge den man trodde ville kunne gi barnet en best mulig oppfølging innenfor det kristne samfunnet, men også på å vise hvilket sosialt nettverk og status familien selv hadde. Faddervalg kunne gi gunstige relasjoner mellom familiene, ved at man kunne oppnå visse fordeler økonomisk og sosialt sett, i form av gaver og nettverksforbindelser. Sett ut fra dette valgte man altså faddere ut fra sin egen sosiale og økonomiske stand.

5.3 Fadderoversikt over Dons-barna

Ut fra tiden jeg har til rådighet har jeg gjort et utvalg av faddere. Det falt seg egentlig naturlig hvilke faddere jeg har gått grundigere gjennom. Flere av faddernavnene har vært vanskelige å transkribere fra kirkeboka, og noen av navnene har vært så vanskelig å tyde at de ikke står i sin helhet. De navnene det er usikkerhet rundt er markert med spørsmålsteget i gjennomgangen. I tillegg har flere av fadderne vært vanskelig å finne informasjon om. Som en konsekvens av dette er noen faddere utelatt og noen er kanskje ikke nevnt i sin helhet. Hvis jeg kun har funnet ut hvem personene er, så har jeg nevnt dem med en kort setning. De fadderne som er utdypet, er også valgt på grunnlag av at jeg kjente flere av navnene igjen, og vet at flere av dem har hatt en viktig samfunnsposisjon og relasjon til familien Dons. Flere av faddernavnene går igjen hos de ulike Dons-barna, jeg henviser da til det dåpsbarnet som hadde samme fadder. Jeg har oversatt det som står i kirkebøkene til hvordan man finner ord i dagens norsk. For eksempel blir ”proust” prost, ”Havnvigen” blir Hamnvik osv. Flere av navnene er ulikt skrevet i kildene, særlig i kirkeboka og i Meyers slektsbok. Jeg har til dels normalisert navnene, og da forholdt meg til hvordan navnene er skrevet i slektsboka. I de tilfellene jeg ikke har normalisert navnene har jeg forholdt meg til kirkeboka.¹²⁸ Fadderne er i teksten under introduksjonen skrevet med uthevet skrift, for å kunne skille mellom faddere og øvrige familie.

5.3.1 Cornelia Susanna Dons f. 30. juli 1796.¹²⁹

Hennes faddere var 1) prost Michael Heggelund Kildal, 2) prostinne Karen Heggelund Kildal,

¹²⁸ Det er flere navn som ikke er normert i oppgaven, for eksempel har jeg fulgt kirkeboka når det gjelder navnene prost Michael Heggelund Kildal, Cornelia Susanna, Lorentz D. K. Holst. Tore Meyer har normert disse og skriver Mikal Heggelund Kildal, Kornelia Susanna og Lorents D. K. Holst. Noe jeg ikke har sett på som nødvendig.

¹²⁹ Datter av Jens Bing Dons og Ingeborg Anna Dons.

3) Madame Harboe/Holmboe? 4) klokker Peder Krogh Wegner, 5) skipper Lars Hansen Lind og 6) Ingeborg Sophia Lind.¹³⁰

Peder Krogh Wegner var klokker på Ibestad fra 1751 – 1808. Han førte også ministerialboka. Klokkerstillingen ble sett på som en ledende posisjon å ha innenfor et lokalsamfunn. Han var sønn av soknepresten Kristian Wegner.¹³¹ Kristian Wegner ble i 1731 den første soknepresten i Ibestad etter at Trondenes prestegjeld ble delt og Ibestad ble gjenopprettet som eget prestegjeld.¹³² **Michael Heggelund Kildal** var sønn av soknepresten Simon Kildal og Maren Mikkelsdatter Heggelund. Simon Kildal virket i en periode som sokneprest i Flakstad og Trondenes, før han ble prost i Senja prosti. Han var gift tre ganger, og sønnen Michael fikk han med Maren Heggelund. Hun var datter av den omstridte pastoren i Karlsøy; Mikkel Heggelund og hans hustru Rebekka Elisabeth Mühlenport.¹³³ Det går sagn om at mormoren til Michael, Rebekka Elisabeth, var uekte datter av enten den danske prins Ulrik Fredrik Gyldenløve eller av danskekongen kong Fredrik IV.¹³⁴ Michael H. Kildal virket som sokneprest på Ibestad fra 1776 – 1804. Han var også prost i Senja prosti fra 1782. Prost Kildal var gift med **Karen Heggelund Kildal**. Dette var hans andre ekteskap. Hun var datter av Baltser Heggelund. Hennes mor er ukjent.¹³⁵ Familien til Karen skal ha vært fra Trondheim.

Lars Hansen Lind var sønn av Hans Hartvigsen og Gjertrud Pedersdatter.¹³⁶ Lind var jekteskipper på Ibestad, og på det meste eide han tre jekter sammen med sin første kone, **Ingeborg Sophia (Mikkelsdatter) Lind**. Lars H. Linds første ekteskap var trolig av stor betydning for at han klarte å etablere seg og drive jektevirkksomheten over lengre tid. Ingeborg Sophia Lind var datter av Michel Ediesen. Det var Michel Ediesens far som grunnla ”på ny” skipperdynastiet på Ibestad. Ingeborg Sophia hadde vært gift tidligere med Hans Olsen Røgh fra Grov, som eide ei bygdefarjekt. Han var sønn av jekteskipper Ole Hansen.¹³⁷ Lars Hansen Lind hadde giftet seg inn i en skipperfamilie med lange tradisjoner og som fulgte generasjon

¹³⁰ Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok nummer (arkivreferanse): 3. Periode: 1777 – 1801: 589 – 590.

¹³¹ Bertheussen, Ingebrigt, Olav Eriksen, Peder Gabrielsen, Andreas Hamnes og Peder Thrane 1981: 56.

¹³² Bertheussen, Ingebrigt, Olav Eriksen, Peder Gabrielsen, Andreas Hamnes og Peder Thrane 1981: 72.

¹³³ Bratrein 1990: 125 – 127. Omstridt fordi han stadig vekk havnet i konflikter, ikke minst ble han kjent som en motstander av finnemisjonen.

¹³⁴ Prester i Lyngen kirke.

¹³⁵ Meyer 1992, Bind IV, fam. 9477: 927.

¹³⁶ Meyer 1992, Bind IV, fam. 9490: 928.

¹³⁷ Skippergården.

etter generasjon. Trolig var det broren til Ingeborg Sophia, Søren Mikkelsen Hass, som bygde Skippergården på Ibestad.¹³⁸ Senere bygde Lars H. Lind videre på gården som kom til å bli sorenskrivergård. Jens Bing Dons og Lars Hansen Lind ble etterhvert forretningspartnere. I starten sendte Dons tørrfisklast med Linds jekter, men fra 1805 ble Dons medeier i ei av jektene til Lind.¹³⁹ Det kan se ut som om at Dons og Lind hadde et nært vennskap. Det var tette bånd knyttet mellom de to familiene, gjennom fadderskap og gjennom forretninger med hverandre. Liten tvil er det at de tette båndene førte med seg sosiale og økonomiske fordeler for begge partene. Ved å inngå partnerskap med Dons, unngikk Lind å måtte stå for de økonomiske utgiftene alene. Og kanskje bidro Dons' nettverk og forretningssans til at Lind beholdt sin posisjon som ledende innenfor jektebruket på Ibestad. Lind på sin side bidro nok til at Dons fikk muligheten til å etablere seg innenfor jektebruket. Lars Hansen Lind var gift fire ganger, men hadde ingen barn. Barnløsheten til Lars Hansen Lind kan være en forklaring på hvorfor ingen av Dons-barna var gift inn i Lind slekta.

5.3.2 Nikolai Normann Dons f. 15. juni 1798.¹⁴⁰

Fadderne til Nikolai Normann var 1) Maren Marie Grøn, ofte bare henvist til som madame Buschman. 2) jekteskipper Job Thode, 3) lensmann Jon Thrane, 4) jomfru Ingeborg Sophia Thrane og 5) handelsmann Anfinn Aas.¹⁴¹

Madame Buschman var som nevnt i kapittel 4 mor til Ingeborg Anna, og var mormoren til Nikolai Normann Dons. Nikolai Normann var oppkalt etter Ingeborg Annas far og madame Buschmans første ektemann med samme navn. Etternavnet Buschman kom fra hennes andre ekteskap med Søren Johansen Buschman. Han var konsumsjonsinspektør.¹⁴² Da hennes andre ektemann døde, flyttet madame Buschman og datteren Ingeborg Anna sammen til Ibestad. Madame Buschman ble boende sammen med datteren og hennes ektemann, Jens Bing Dons, til sin død.

Job Thode var eldre halvbror til Nikolai, som Ingeborg Anna fikk med hennes første ektemann. Jobs far, Andreas Gram Thode var fra Trondheim og var skipsfører. Job Thode var i likhet med sin far skipper, og han førte jekta som Jens Bing Dons og Lars Hansen Lind eide

¹³⁸ Eriksen 1981: 238.

¹³⁹ Knutsen, Oddbjørn: 2.

¹⁴⁰ Sønn av Jens Bing og Ingeborg Anna.

¹⁴¹ Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok nummer (arkivreferanse): 3. Periode: 1777 – 1801: 655 – 656.

¹⁴² Eriksen 1981, Bind I: 112. Konsumsjonsinspektør var en del av den lokale tolladministrasjonen.

sammen. Thode var gift med sin morbrors datter Else Anne Normann.¹⁴³ Job Thode og hans kone var altså søskenbarn.

Anfinn Aas drev handelsvirksomhet og hadde borgerleie på Lilleskog og hadde gjestgiveri på nedre Selset på Ibestad. Han var sønn av Ole Knutsen, som var skipper og gårdsbruker, og Karin Anfinnsdatter.¹⁴⁴ Bygdebokforfatter Hilmar Eriksen skriver om Aas at ”Han var av en velstående lensmanns- og skipperslekt fra Ofoten.”¹⁴⁵ Aas var gift med Anne Martha Jonsdatter. Hans kone og **jomfru Ingeborg Sophia Thrane** var søstre, og døtre av lensmannen **Jon Olsen Thrane** og Marit Andersdatter.¹⁴⁶ Jon O. Thrane tok over som lensmann på Ibestad i 1768 etter hans onkel, Jens Olsen Thrane. Lensmann Thrane skal ha vist stor makt og han knyttet forbindelser med dem det var verdt å ha forbindelse med i Astafjord.¹⁴⁷ Etternavnet Thrane ble betraktet som lavadelsslekter fra norsk senmiddelalder av.¹⁴⁸ Lensmannen Jon Olsen Thrane og datteren jomfru Ingeborg Sophia var begge faddere til Nikolai Normann Dons.

5.3.3 Maren Andrea Dons f. 20. januar 1800.¹⁴⁹

Her var fadderne 1) prost Michael Heggelund Kildal, 2) fogden Peter Kreydahl, 3) Ingeborg Sophia Lind,¹⁵⁰ 4) Kristian Frederik Wegner og 5) madame Ørginn Margrethe Goehr/Goehn?¹⁵¹

Både **Ingeborg Sophia Lind** og **prost Kildal** er nevnt tidligere. Begge i delkapittel 5.3.1. Videre finner jeg fra slektregisteret til Meyer, at **Kristian Fredrik Wegner** var sønnen til klokkeren Peder Krog Wegner og sønnesønnen til Kristian Wegner.¹⁵² Kristian Fredrik Wegner var gift med Gidsken Bye som kom fra Ibestad.¹⁵³ Fogden i Senja og Troms fogderi i

¹⁴³ Meyer 1992, Bind IV, fam. 7911: 838. Meyer 1992, Bind IV, fam. 7123: 780.

¹⁴⁴ Meyer 1992, Bind IV, fam. 9791: 951.

¹⁴⁵ Eriksen 1981, Bind I: 250.

¹⁴⁶ Hansen, Lars Ivar 2009: *Fra bygdefarsystem til gjestgivere i Astafjord*. Foredrag ved Astafjord litteraturfestival, Lavangen 31.10.2009: 5. Meyer 1992, Bind III, fam. 408: 56.

¹⁴⁷ Eriksen 1981, Bind I: 411.

¹⁴⁸ Eriksen 1981: 235.

¹⁴⁹ Datter av Jens Bing og Ingeborg Anna.

¹⁵⁰ I kirkeboka står det bare ”madame Lind”, men jeg antar at det er snakk om tidligere nevnte Ingeborg Sophia Lind.

¹⁵¹ Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok nummer (arkivreferanse): 3. Periode: 1777 – 1801: 729 – 730. Har ikke funnet ut hvem madame Ørginn Margrethe Goehr/Goehn var.

¹⁵² Meyer 1992, Bind III, fam. 857: 113. Meyer 1992, Bind IV, fam. 5890: 700.

¹⁵³ Meyer 1992, Bind III, fam. 125: 17

1800, da Maren Andrea ble døpt, var **Peter Kreydahl**. Fogdestillingen var som nevnt en embetsstilling, men jeg har ikke funnet noe mer informasjon om fogden Kreydahl.

5.3.4 Ingeborg Anna f. 26. februar 1827, døpt første påskedag 1827.¹⁵⁴

Ingeborg Annas faddere var 1) prost Gunnar Berg, 2) datteren Sara Berg, 3) skipper Lars Hansen Lind, 4) jekteskipper Job Thode, 5) Ida Sophia Lind og 6) Cornelia Susanna Dons.¹⁵⁵

Ida Sophia Lind født Brachan, var gift med skipper Lars Hansen Lind. Dette ekteskapet var Linds fjerde, og Ida Sophias andre. Mer om skipper **Lars Hansen Lind** under delkapittel 5.3.1 om Cornelia Susanna. Om **Job Thode** under Nikolai Normann i delkapittel 5.3.2. Kort om **Cornelia Susanna Dons** under barn av Jens Bing og Ingeborg Anna, i delkapittel 4.3.1. **Prost Gunnar Berg** var sønn av bonde Jonas Gunnersen og Sara Nielsdatter, og oppvokst på gården Berg i Stjørdal. I 1794 giftet Gunnar Berg seg med Anna Colban, fra Trondheim. Hun var søsteren til Våganpresten Erik Andreas Colban, og datter av skipper James William Colban og kona Kristine Grøn i Trondheim.¹⁵⁶ Gunnar Berg hadde trolig helt fra sine skoledager i Trondheim kjent familien Colban. Annas bror, Erik Andreas, og Gunnar skal ha gått et par år sammen på skole og de var også sammen et par år ved universitetet i København.¹⁵⁷ Colbans slekt tilhørte en kjent kjøpmannsslekt. De hadde i flere slektsledd drevet som jekteskipper og nordlandshandlere, og de omtales i boken *Svolværs Historie* som ”En rekke av de mest fremtredende nordlandske handelsætter.”¹⁵⁸ Denne arven dannet kanskje grunnlaget for forretningssansen og det praktiske grep som kom til å prege familien Berg og virksomheten i Svolvær i flere generasjoner.¹⁵⁹ Gunnar Berg var først sokneprest i Lenvik. Samtidig som han satt i den stillingen, ble han utnevnt til prost i Senjen prosti. Det skjedde i 1804, og i 1805 ble han utnevnt til sokneprest i Ibestad.¹⁶⁰ Etter Anna Colbans død giftet prost Berg seg med Rebekka Kildal, som var datter av prost Michael Heggelund Kildal. Forloverne i bryllupet var Jens Bing Dons og hans svoger Nils Nikolaisen Normann.¹⁶¹ **Sara Berg** som også var fadder, var datteren til Gunnar Berg og Anna Colban. Hun ble senere gift

¹⁵⁴ Datter av Nikolai Normann og Ovidia Johanna Fredrikke.

¹⁵⁵ Kirkeboka. Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 5. Periode: 1825 – 1836: 45.

¹⁵⁶ Eriksen 1981: 144.

¹⁵⁷ Aarnes, Roar 2011: ”Den lærde nordlandspresten” som tråkket sine barnesko på Bergsbakkan i *Sortasgrenda: 2*.

¹⁵⁸ Alsvik, Olav 1963: *Svolværs historie*. As Gjengangerens trykkeri. Horten. Alsvik: 55.

¹⁵⁹ Alsvik: 55.

¹⁶⁰ Alsvik: 55.

¹⁶¹ Aarnes: 6.

med handelsmannen Erik Coldevin, og de bosatte seg i Svolvær.¹⁶²

5.3.5 Jens Bing Dons d.y, f. 5. februar 1829, døpt første påskedag 1829.¹⁶³

Fadderne var 1) presten Hans Didrichsen Kjeldahl, 2) hans hustru Abel Kristianna Kjeldahl, 3) Paul Dons, 4) Lorentz Didrik Klüver Holst, 5) Ingeborg Anna Dons og 6) Rebekka Berg. I tillegg var det en til fadder, men jeg ikke har klart å tyde navnet.¹⁶⁴

Ingeborg Anna Dons var farmoren til Jens Bing Dons d.y, mer om henne i delkapittel 4.3.1. Presten **Hans Didrichsen Kjeldahl** var prestesønn av Hans Didrichsen Kjeldahl og Anne Barbara Burchardt, og han virket som sokneprest i Ibestad fra 1828 – 1835.¹⁶⁵ Han var gift med **Abel Kristianna Kjeldahl** født Holst, som også var en av fadderne.¹⁶⁶ Hun var søsteren til Lorentz Didrik Klüver Holst, og datter av Søren Schjeldrup Holst og Anna Ursilla Klüver som er nevnt tidligere i delkapittel 4.3.1.¹⁶⁷ Fadderer **Paul Dons** var Jens Bing Dons d.y. fars farbror. Han arbeidet som skipper, men etter at han hadde sittet i fangenskap i England i flere år, flyttet han til Ibestad og slo seg ned på gården Breivoll. Han var gift to ganger, med Susanna Dons og Bolette Greve.¹⁶⁸

Lorentz Didrik Klüver Holst var gift med Cornelia Susanna Dons, og var filleonkel til Jens Bing d.y. Han var sønn av kaptein Søren Schjeldrup Holst og Anna Ursilla Klüver og bror til overnevnte Abel K. Holst. Familien kom fra Trondheim. Lorentz Holst jobbet som handelsbetjent under Jens Bing Dons d.e. og flyttet siden til Lavangnes hvor han drev eget handelssted. Leif Dons og Hilmar Eriksen skriver at på grunn av at Lorentz Didrik Klüver Holst var i familie med Thomas Angell, noe slektskapet mellom etternavnene Holst og Angell viser, mottok Lorentz og Cornelias barn pengestøtte fra de Angellske stiftelser.¹⁶⁹ **Rebekka**

¹⁶² Meyer 1992, Bind II: 559.

¹⁶³ Sønn av Nikolai Normann og Johanna Ovidia Fredrikke.

¹⁶⁴ Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 5. Periode: 1825 – 1836: 54. Det er knyttet usikkerhet rundt to av faddernavnene til Jens Bing d.y. Det ene navnet har jeg ikke klart å transkribere. Det andre, Ingeborg Anna Dons, er transkribert men det er usikkerhet knyttet til hva som kommer etter Ingeborg Anna, og foran etternavnet Dons.

¹⁶⁵ Bertheussen, Ingebrigt, Olav Eriksen, Peder Gabrielsen, Andreas Hamnes og Peder Thrane 1981: 73.

¹⁶⁶ Meyer 1992, Bind III, fam. 1688: 223.

¹⁶⁷ Meyer 1992, Bind IV, fam. 10160: 977.

¹⁶⁸ Meyer 1992, Bind I: 548. Hvem Paul Dons var gift med først finner jeg ulike opplysninger om, samme gjelder foreldrene til konene. Leif Dons har opplysninger, mens Tore Meyer opplyser om at foreldre er ukjent. Det ser ikke ut til at Susanna Dons har slektskapsforbindelse til denne familien Dons.

¹⁶⁹ Dons 1995: 153. Eriksen 1981, Bind I: 260. Den Angellske stiftelsen ble opprettet etter Thomas Angells død, en av Trondheims rikeste menn. Stiftelsen skulle ivareta arven etter Thomas Angell, og han hadde selv bestemt hvordan arven skulle fordeles. Pengene gikk blant annet til fattighuset og til fattige enker. Videre var Thomas

Berg, født Kildal, var mormoren til Jens Bing Dons d.y. Hun var datter av prost Michael Heggelund Kildal og hans første kone Anne Normann. Rebekka hadde tidligere vært gift med Peder Borch Lund, soknepresten i Øksnes, før hun giftet seg med prost Gunnar Berg på Ibestad.

5.3.6 Johanne Ovidia Fredrikke Dons f. 6. juni 1854, døpt 8 august 1854.¹⁷⁰

Johanne sine faddere var 1) handelsfullmektig Nikolai Normann Dons, 2) handelsmann Gunnar Berg d.y og 3) handelsmann Nikolai Anton Walsøe.¹⁷¹

Handelsmann **Nikolai Normann Dons** var farfaren til dåpsbarnet. Som nevnt tidligere i delkapittel 4.3.1 var handelsmannen **Gunnar Berg** d.y gift med datteren til Jens Bing Dons d.e, Maren Andrea Dons. Han var sønn av prost Gunnar Berg og hans første hustru Anna Colban. Han bodde på øvre Ibestad, i Skippergården, som han hadde arvet.¹⁷² Da gården ble solgt og gjort om til sorenskrivergård flyttet handelsmann Gunnar Berg d.y og hans kone til Svinøya i Svolvær. Han hadde kjøpt stedet av sin svoger Lars Thodal Walnum.¹⁷³ Gunnar Berg d.y og hans kone startet opp handelssted på Svinøya i 1831 og fikk innvilget gjestgiveri samme år. Virksomheten hadde en betydelig vekst i årene som kom, og Svinøya spilte etter hvert en vesentlig rolle innenfor handel, skipsfart og byggevirksomhet.¹⁷⁴ Handelsmann **Nikolai Anton Walsøe** var fra Trondheim. Han var sønn av skipper Andreas Walsøe og Ragnhild. Nikolai Anton hadde jobbet som handelsbetjent for Nikolai Normann d.e i Hamnvik før han etablerte seg som handelsmann på Tranøy i Hamarøy. Han var gift med Nikolai Normann Dons' datter Elisabeth Margrethe.¹⁷⁵

5.3.7 Nikolai Normann Dons d.y, f. 25. juli 1856, døpt 31. august 1856.¹⁷⁶

Angells gave blant annet ”berettiget til understøttelse var medlemmer av testators familie, selv om de var bosatt utenfor byen.” (Thomas Angells stiftelser. Historie og kultur)

¹⁷⁰ Datter av Jens Bing d.y og Johanna Gunneria.

¹⁷¹ Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 8. Periode: 1850 – 1859: 46.

¹⁷² Eriksen 1981, Bind I: 262.

¹⁷³ Lie og Serck-Hanssen 2008: 231.

¹⁷⁴ Dons 1995: 203. Ytreberg 1942: 225.

¹⁷⁵ Dons 1995: 180.

¹⁷⁶ Sønn av Jens Bing d.y og Johanna Gunneria.

Nikolais faddere var 1) Lorentz Didrik Klüver Holst, 2) fru Lovise Hansen, 3) Madame Anne B. Meyer? 4) Peder Borch Dons, 5) jomfru Nikoline Dons og 6) lensmann O. P. Schjølberg.¹⁷⁷

Om **Lorentz Didrik Klüver Holst** se delkapittel 5.3.5. **Peder Borch Dons** var farbror til Nikolai d.y. Han slo seg ned som handelsmann på Lavangnes i Ibestad sammen med sin kone Anna Martine Lind. Hun var datter av Martinius Har Lind, som var handelsmann på Fleinen i Ofoten, og Olava Josefa Hjorth Bondex.¹⁷⁸ Peder Borch hadde flere kommunale verv i Ibestad, blant annet som ordfører.¹⁷⁹ Jomfru **Nikoline Dons** var søsteren til Peder Borch, og faster til Nikolai d.y. Hun giftet seg først i 1871 med Konrad Severin Saugestad, og var derfor omtalt som jomfru i kirkeboka da Nikolai d.y ble døpt. **Ole Peter Schjølberg** var lensmann fra 1834 – 1887 på Ibestad. Han kom fra Trondheim og var gift med Sara Collett Rinnan fra Levanger.¹⁸⁰ Lensmannen satt som stortingsmann i flere perioder og i tillegg til dette var han sparebankens kasserer og bokholder i 40 år.¹⁸¹ Eriksen framstiller Schjølberg som godt likt og med stor myndighet. Han kjente Ibestadværingene godt og passet derfor inn i jobben i sparebanken.¹⁸² Schjølberg og Nikolai Normann Dons d.e. arbeidet sammen i Ibestad sparebank. Hvor Nikolai Normann Dons d.e. satt som direktør fra 1843 – 1870.¹⁸³

5.3.8 Johan Grundt Dons f. 20. mai 1899, døpt 9. juli 1899.¹⁸⁴

Fadderne var 1) handelsmann Jens Bing Dons, 2) prost Bendiks Blom, 3) hustruen hans Jenny Ulrikke Grundt, 4) frøken Olivia Grundt, 5) frøken Dutta Dons og 6) handelsmann Konrad Saugestad.¹⁸⁵

Handelsmann **Jens Bing Dons** d.y var farfaren til dåpsbarnet. **Bendiks Kristian Blom** overtok stillingen som sokneprest på Ibestad i januar 1881, og satt i stillingen fram til 1907. Fra 1882 – 1906 var han i tillegg prost i Senja prosti.¹⁸⁶ Det var prost Blom som innviet den

¹⁷⁷ Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 8. Periode: 1850 – 1859: 79.

¹⁷⁸ Dons 1995: 185.

¹⁷⁹ Vedlegg 4.

¹⁸⁰ Eriksen 1981, Bind I: 304.

¹⁸¹ Eriksen 1981, Bind 1: 413.

¹⁸² Eriksen 1981, Bind 1: 426.

¹⁸³ Dons 1995: 158.

¹⁸⁴ Sønn av Nikolai Normann d.y og Louise Charlotte Sofie.

¹⁸⁵ Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 12. Periode: 1890 – 1900: 131.

¹⁸⁶ Eriksen 1981, Bind I: 151 – 152.

nye kirka på Ibestad, som stod ferdig i 1881. Han var gift med **Jenny Ulrikke Grundt** var Johans moster. Jenny Ulrikke var datter av fløtningsinspektør i Drammen Johan Grundt og Louise Charlotte Andersen. Hun og frøken **Olivia Grundt** var søstre, og de to var søstrene til Louise Charlotte Sofie Grundt, som var moren til Johan Grundt. I prost Bloms erindringer står det at familiene Dons, Borchgrevink og Opsjøn var Bloms nærmeste omgangskrets.¹⁸⁷ Det var trolig at prost Blom, i likhet med tidligere presteskap på Ibestad, og familien Dons stod hverandre nær. Det kan vi se ut fra hundreårssagaen som prost Blom skrev da handelsstedet i Hamnvik fylte 100 år.¹⁸⁸ I gjennom 14 vers roser prost Blom familien Dons.

En annen fadder var frøken Dutta. Hennes egentlige navn var **Gurine Rebekka**. Hun var datteren til Jens Bing Dons d.y og Johanna Gunneria Berg. Hun giftet seg aldri. Dutta fikk i en tidlig alder leddgikt, som førte til at hun senere i livet ble avhengig av rullestol.¹⁸⁹ **Konrad Severin Saugestad** var, som tidligere nevnt, gift med Nikoline Dons. Han hadde jobbet i firmaet til Nikolai Normann, før han startet handelsvirksomhet på Årstein i Ibestad. Saugestad hadde flere kommunale verv, blant annet satt han som ordfører i flere år.¹⁹⁰

5.3.9 Johanne Louise Dons f. 27. august 1902, døpt 26 oktober 1902.¹⁹¹

Fadderne til Johanne Louise var 1) fru Hilde Skjønberg, 2) handelsmann John Berg, 3) hustru Sara Daae, 4) telegrafistinne Lovise Blom og 5) telegrafbestyrer Carl Jonsberg.¹⁹²

Handelsmann **John Berg** var sønn av Lars Thodal Walnum Berg som i flere år hadde gjort stor forretningssuksess ved driften av handelsstedet på Svinøya i Svolvær. Lars Berg var igjen sønn av handelsmannen Gunnar Berg som startet handelsstedet på Svinøya. Fra 1893 drev John forretningen sammen med sin bror; Einar Berg, senere delte de firmaet i to og John drev på Svinøya alene. Lie og Serck-Hansen beskriver John Berg som en eventyrer som lot seg inspirere av den industrielle revolusjon. Han var blant annet med på å starte elektrisitetsverk,

¹⁸⁷ Bertheussen, Ingebrigt, Olav Eriksen, Peder Gabrielsen, Andreas Hamnes og Peder Thrane 1981: 54. Peder Bernhard Opsjøn var svigersønn av nevnte lensmann O. P Schjølberg. Opsjøn fulgte i svigerfarens fotspor og tok over som lensmann på Ibestad, i tillegg til at han var direktør i Ibestad sparebank. Otto Fredrik Borchgrevink virket som distriktslege i Ibestad fra 1883, og satt i stillingen i 32 år. (Eriksen 1981, Bind I: 401 – 402, 413.)

¹⁸⁸ Eriksen 1981, Bind I: 321 – 324.

¹⁸⁹ Dons 1995: 171.

¹⁹⁰ Se vedlegg 4.

¹⁹¹ Datter av Nikolai Normann d.y og Louise Charlotte Sofie.

¹⁹² Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 17. Periode:1901 – 1914: 27. Jeg kan ikke med sikkerhet si at dette er den rette John Berg. Men etter undersøkelser i Meyers slektbok, hvor jeg ikke finner noen John Berg som stemmer overens med perioden, antar jeg at fadderne er handelsmann John Berg som drev handelssted på Svinøya i Svolvær. Forbindelsen mellom Dons-familien og Berg-familien var fremdeles sterk.

hermetikkfabrikk og satt i styret til Vesteraalens Dampskibsselskab.¹⁹³ John Berg var gift med **Sara Daae**. Hun var datter av Christopher Frimann Daae og Dorothea von Der Lippe Frost. Christopher Frimann Daae var sokneprest i Vågan og prost i Lofoten prosti, på siste halvdel av 1800-tallet, mens hennes mor var prestedatter og kom fra Trondheim.¹⁹⁴

I 1871 ble telegrafsentralen oppretta på Ibestad. Senere ble det hetende ”Røllens Telefonselskab”. Telegrafbestyreren var **Carl Jonsberg**. Arbeid på telegrafkontorene var ett av yrkene som raskt utviklet seg til et typisk kvinneyrke.¹⁹⁵ En av de som jobbet som telegrafistinne, var **Lovise Blom**. Hun var datteren av prost Bendiks Kristian Blom og Jenny Ulrikke J. Grundt.¹⁹⁶

5.4 Oppsummering

Fadderoppsummering:¹⁹⁷

Dåpsbarn	Om fadderne:						
	Antall ¹⁹⁸	Menn	Kvinner	Tilhørte prest/ embetsstand	Tilhørte borger- skapet	Annen tilhørighet	I slekt med dåpsbarnet
Cornelia Susanna ¹⁹⁹	6	3	3	1 + hustru	1+ hustru	1	
Nikolai Normann	5	3	2		5		Maren Marie Grøn var mormor og Job Thode var halvbror
Maren Andrea ²⁰⁰	5	3	2	3	1		
Ingeborg Anna	6	3	3	2	4		Cornelia S. Dons var faster og Job Thode farshalvbror

¹⁹³ Lie og Serck-Hansen 2008: 231 – 237.

¹⁹⁴ Vestvågøy, bygdebøkene 2006: kirke og skole.

¹⁹⁵ På 1800-tallet gjorde kvinner inntog i arbeidslivet, og såkalte kvinneyrker oppstod. Særlige kvinneyrker var for eksempel arbeid på telegrafkontor, ekspeditrise, som overtok for handelsbetjenten, og læreryrket.

¹⁹⁶ Meyer 1992, Bind IV, fam. 4965: 640.

¹⁹⁷ Vedlegg 3.

¹⁹⁸ Alle fadderne er regnet med under antall, og om de er menn eller kvinner. Så fremst jeg vet dette. Men de er ikke tatt med under hvilken stand de tilhørte eller om de var i slekt med dåpsbarnet.

¹⁹⁹ Usikkerhet rundt hvem fadderens madame Harboe/Holmboe var.

²⁰⁰ Usikkerhet rundt hvem fadderens Ørginn Margrethe Goehr/Goehn var.

Jens Bing ²⁰¹	7	3	3	I + hustru og Rebekka Berg	3		Ingeborg A. Dons var farmor og Rebekka Berg var mormor. Lorentz Holst var fasters mann, og Paul Dons var filleonkel
Johanne Ovidia	3	3			3		Nikolai N. Dons d.e. var farfar, Nikolai A. Walsøe var fasters mann, og Gunnar Berg d.y var fars fasters mann.
Nikolai Normann d.y ²⁰²	6	3	3		4		Nikoline Dons var faster, Peder B. Dons var farbror, og Lorentz Holst var fars fasters mann.
Johan Grundt	6	3	3	I + hustru	4		Jens B. Dons d.y var farfar, Dutta Dons var faster, Olivia Grundt og Jenny Ulrikke Blom var moster. Konrad Saugestad var fars fasters mann.
Johanne Louise ²⁰³	5	2	3		1 + hustru	2	John Berg var 4-menning til hennes far
Oppsummering	49	26	22	12	28	3	18 slektninger var faddere

På slutten av perioden kan vi se at samfunnet var i endring og at nye yrker var kommet til. Til nå hadde det kun vært menn som hadde hatt et yrke. Trolig hadde kona og eventuelle døtre vært en del av virksomheten, spesielt gjaldt dette for handelsmennene. Kvinnene var likevel i bakgrunnen. Tidligere var det å gifte seg den opplagte veien for kvinner, giftermål førte som nevnt i kapittel 4, til at kvinner fikk ansvar for et eget husstell og fikk være en del av en eventuell virksomhet, som handel. Dette endret seg på slutten av 1800-tallet. 1870- og 1880-åra var ei politisk oppvåkningstid for kvinner, og flere ”kvinneyrker” ble introdusert. Ett av

²⁰¹ Usikkerhet rundt hvem en av fadderne var, også om det var mann eller kvinne, er derfor ikke tatt med videre i tabellen.

²⁰² Usikkerhet rundt hvem fadderens Anne B. Meyer og fru Lovise Hansen var.

²⁰³ Usikkerhet rundt hvem fadderens fru Hilde Skjønsberg var.

disse kvinneyrkene var telegrafistinne. Telegrafvesenet var blant de første virksomhetene i Norge som tillot ansettelse av kvinner. Avgjørelsen ble tatt ut fra økonomiske grunner. Kvinner var billigere arbeidskraft enn menn, i tillegg ble ikke kvinner som var gift ansatt og telegrafvesenet argumenterte ut fra dette at kvinnene ikke hadde behov for høyere lønn fordi de kunne bo hjemme til de ble gift.²⁰⁴ Det var likevel få muligheter for kvinnen når det kom til yrker, i tillegg til at de ikke fikk tatt del i høyere utdanning ennå.

Faddermønsteret vi finner hos familien Dons er på mange måter likt det mønsteret vi finner i dagens samfunn. Reglene for valg av faddere i dag er at hvert barn som blir døpt må ha minst to høyst seks faddere. Fadderne må ha fylt 15 år og være medlemmer av den norske kirke, eller et annet kirkesamfunn som godtar barnedåp. Foreldrene kan ikke være faddere, og under dåpen skal det være til stede minst to faddere. Det er også vanlig å velge faddere ut fra venner og familie. Altså fra den nærmeste sosiale omgangskretsen. Som tidligere nevnt var det forbud mot flere enn fem faddere, likevel hadde de fleste Dons-barna seks faddere. Årsaken til dette var nok primært et utslag av sedvane. Trolig var årsaken at par ofte ble spurt om å være faddere, og for å ikke utelukke den ene partneren har loven blitt uthulet i løpet av årene.

Det ser ikke ut til at det har vært noen store forskjeller mellom Dons-barna og i de ulike generasjonene, når det kommer til faddervalg. Mønsteret er nokså likt hos alle dåpsbarna. Det ser heller ikke ut som om at det var noen forskjeller mellom menn og kvinner. Unntakene var Johanne Ovidia, som kun hadde tre faddere, og Jens Bing Dons d.y som hadde syv faddere. De andre hadde fem eller seks faddere. Vi kan også se at i de fleste tilfeller var halvparten kvinner og halvparten menn. Nok en gang var Johanne Ovidia et unntak, som hadde tre mannlige faddere. De fleste av fadderne var eldre kvinner og menn, i tillegg til at man hadde noen som var i starten av tjuårene. Videre var flere av fadderne i slekt med dåpsbarnet. Det kan se ut som om at det er vanlig å velge familie som faddere. Både tanter, onkler og besteforeldre er hyppig representert hos Dons-barna. I tillegg ble flere av ektefellene til de som giftet seg med Dons, faddere i senere generasjoner.

Selv om jeg ikke kan vite med sikkerhet hvem som var fadderne til de andre Dons-barna, vil jeg tro ut fra faddermønsteret vi finner at også disse var velstående og at de hadde en samfunnsposisjon av betydning. Trolig ville en videre forskning av fadderne gitt oss flere navn fra den lokale overklassen, som ikke er en del av denne oversikten. Kanskje hadde blant

²⁰⁴ Telenor.

andre prost Jørris Schjeldrup Hansen vært fadder, som var aktiv i perioden da Nikolai Norman d.e drev handelsstedet. Det er også andre etternavn, og noen proster og lensmenn som kanskje hadde vært med i oversikten. Påstanden om at fadderne ble valgt ut fra den nærmeste omgangskretsen viser seg i dette tilfellet å stemme. Det var fornemme slekter som ble skrevet inn som faddere for familien Dons sine barn, og trolig var dette deres nærmeste sosiale omgangskrets. Sammen utgjorde faddere og ekteskap en stor del av det sosiale nettverket til familien Dons.

Kapittel 6. Avslutning

6.1 Hvorfor bruke lokalhistorie i undervisningen?

I oppgaven har vi sett at det er flere grunner til hvorfor man skal bruke lokalhistorie i undervisningen. For det første er lokalhistorie forankret i LK06, som læreren er forpliktet til å følge. Formuleringene i læreplanmålene har ført til at temaet lokalhistorie og lokalbasert læring ikke kommer tydelig fram. Det er likevel rom for bruk av lokalhistorie i undervisningen. Særlig kan man knytte det opp mot læreplanens generelle del som inneholder overordnede mål for opplæringen og læringsplakaten. For det andre kan inkludering av lokalhistorie i undervisningen føre til en didaktisk gevinst. Dette fordi lokalhistorie vil bidra til å skape motivasjon, vil være identitetsskapende og styrke historiebevisstheten. Motivasjon er drivkraften bak læring, og lokalbasert læring vil kunne være en motiverende faktor for elevene, som lettere kan kjenne seg igjen og sette seg inn i stoffet. Videre, som vi så i kapittel 2, vil en fokusering på lokalhistorie påvirke elevens grunnlag for identitetsdannelse. Gjennom å formidle lokalhistorie kan vi knytte historien opp mot samtiden og lokalsamfunnet, og det vil være med på å utvikle elevens historiebevissthet, og da gi de en forståelse av sammenhengen mellom tidsdimensjonene fortid, nåtid og framtid. Det vil lettere skape forståelse for at de selv både er et resultat av historien, og en del av den.

For det tredje trekker vi historien ned til et individuelt nivå, når vi bruker lokalhistorie. Eleven kan føle nærhet til stoffet og se samspillet mellom den lokale, nasjonale og internasjonale historien, fra et perspektiv de selv forstår og har relasjoner til. For det fjerde får læreren mulighet til å variere undervisningen på en god måte. Tenk å først lese om helleristninger, for deretter å gå ut i lokalmiljøet å oppleve dem, og i stedet for at læreren underviser om kvalfangst og bruker læreboka, bruker man en ressursperson som har opplevd det selv. Det vil gi en helt annen innlevelse og oppmerksomhet fra elevene ved en slik framstilling av historien. Slik vi har sett i kapittel 2 skaper lokalhistorie en ramme rundt historiefaget slik at elevene får et holdepunkt til selve historien og kan sette seg inn i de historiske hendelsene på en mer konkret måte enn hva de kunne gjort med bare å lese om det i lærebøkene. Ut fra disse overveielser vil lokalhistorie ha en verdifull rolle i undervisningssammenheng. Den bør brukes og den bør være en naturlig del av historieundervisningen. Ut fra dette mener jeg det er nok grunnlag for å si at hypotesen om at lokalhistorie har stor verdi som undervisningsmetode stemmer.

6.2 Oppsummering av familien Dons' ekteskap og fadderskap

Det kan tenkes at familien Dons ikke hadde et like nært personlig forhold til alle fadderne som er nevnt i kapittel 5, men at det heller handlet om å knytte bånd og bygge et kontaktnettverk til medlemmene av den lokale overklassen. Likevel ble fadderne som regel valgt ut fra den nærmeste omgangskretsen, og det er grunn til å tro at familien Dons i større grad omgikk beboerne i prestegården, som presteskapet og embetsstanden, enn allmuen utenfor. På slutten av 1700-tallet var det Michael Heggelund Kildal som besatte prestestillingen, og han hadde en sentral rolle i beslutningen om hvor handelsstedet skulle bygges. I jubileumsskriftet til Ibestad kirke står det at i Kildals tid bosatte den første Dons seg på prestegården i Hamnvik, og at flere andre betydningsfulle innflyttere kom til Ibestad med jekter.²⁰⁵ Opprinnelig skulle ikke handelsstedet etableres her; stedet var for nært kirka og folket var bekymret for brennevinutsalg så nært den. Lie og Serck-Hanssen skriver at Kildal da tok rollen som mellommann og snakket med Vårherre, og det førte til at Dons ble værende og bygget handelsstedet i Hamnvik.²⁰⁶ Heller ikke biskop Krogh var fornøyd med at prosten hadde godtatt at handelsstedet ble bygd så nært kirken, men Kildal skal ikke ha tatt kritikken inn over seg.²⁰⁷ I tillegg fikk Jens B. Dons d.e. overta stillingen som poståpner etter Kildal; vanligvis var det soknepresten selv som var poståpner.²⁰⁸ Familien Dons hadde altså mye å takke prost Kildal for, men ønsket om et godt forhold var trolig gjensidig. Prosten hadde gitt Dons tillatelse til å bruke deler av prestegårdsjorda for å få oppført nye bygninger på, og til gjengjeld måtte Dons betale leie til Kildal. I tillegg hadde kirka og handelsstedet gjensidig positiv påvirkning på hverandre. Når folk søkte kirka, kombinerte de det med en tur innom handelsstedet. Trolig lå det også personlig interesse bak Kildals tillatelse å la Dons etablere seg i Hamnvik. Som jekteskipper så kanskje Kildal muligheten til å øke forsendelsen av tørrfisk sørover.²⁰⁹ Begge var forretningsmenn, og kunne gi hverandre fordeler i henhold til kunnskap, kontaktnettverk og økonomisk støtte. Det er derfor grunn til å tro at Jens Bing Dons d.e. hadde et nært vennskap til presteskapet på Ibestad fra første stund.

Også vennskapet og nettverksforbindelsene mellom Jens B. Dons d.e. og prosten som etterfulgte Kildal, Gunnar Berg, var viktig. Det er flere hendelser som peker på at disse to familiene hadde sterk tilknytning til hverandre. Blant annet var det prost Gunnar Berg som

²⁰⁵ Bertheussen, Ingebrigt, Olav Eriksen, Peder Gabrielsen, Andreas Hamnes og Peder Thrane 1981: 72.

²⁰⁶ Lie og Serck-Hanssen 2008: 283.

²⁰⁷ Knutsen, Oddbjørn: 1.

²⁰⁸ Eriksen 1981, Bind 1: 282.

²⁰⁹ Knutsen, Oddbjørn: 1.

solgte jorda, hvor handelsstedet var blitt bygd, til Jens B. Dons d.e, ettersom jorda, som tidligere nevnt, egentlig tilhørte Ibestad prestegård. Til gjengjeld var det trolig Jens Bing Dons som grunnla fiskeforretningen på Svinøya i Svolvevæ som Gunnar Bergs sønn drev.²¹⁰ Gunnar Berg og Jens Bing Dons hadde også nær familietilknytning ved inngifting. Inngifting førte til tette bånd mellom familier på et lite sted, og kunne gi svært gunstige fordeler, som at barna sikret sin sosiale posisjon. Som vi har sett tidligere var datteren til Jens B. Dons d.e. gift med en av sønnene til Gunnar Berg. Videre ble Jens Bing Dons den eldres sønn gift med prost Gunnar Bergs stedatter. En generasjon senere ble Jens Bing Dons d.y gift med barnebarnet til prost Gunnar Berg. Forholdet må ha vært nært og de må ha vært sentrale skikkelser i lokalsamfunnet. Det kan vi se ut fra hvor de ble begravd. Gunnar Berg er begravd ved siden av kirka på Ibestad sammen med sine to koner, ved siden av hans grav står to kors. Under det ene ligger Jens Bing Dons d.e. og under det andre ligger hans kone Ingeborg Anna. Disse gravene var de eneste som ble bevart etter at gamlekirka ble revet, og ny kirke ble oppført i 1881. Den senere prosten Blom, som satt i stillingen på Ibestad fra 1881 og fram til 1907, omtalte også familien Dons som en del av den nærmeste omgangskretsen sin. Som vi har sett var det ikke bare ved inngifting at familiene knyttet tette bånd med hverandre. De samme partene var også faddere til Dons-barna. Jens Bing Dons d.e. synes å ha etablert et godt forhold til prestestanden fra første stund, et forhold som varte i flere generasjoner, og som ble forsterket ved inngåelse av ekteskap og faddervalg.

Fra gjennomgangen av ekteskap i kapittel 4 kan vi se et tydelig ekteskapsmønster som gjelder både for kvinner og menn i familien Dons. Kvinnene giftet seg med høytstående medlemmer av samfunnet, og ikke med den vanlige allmuen. Ekteskapet mellom Nikoline Johanne Dons og handelsmannen Konrad Severin Saugestad, senere ordfører, er et godt eksempel på dette. Mennene i Dons-familien fulgte også dette mønsteret; de valgte koner som alle var døtre av familier fra overklassen. De var enten fra borgerskapet som dem selv, eller medlemmer av embetsstanden og presteskaper. Ekteskapsmønsteret til kvinnene og mennene var ikke særlig ulikt, og det kan se ut som om at det var viktig for begge kjønn å unngå å gifte seg under sin egen stand. Sett ut fra et geografisk perspektiv viser ekteskapsmønsteret at man i de fleste tilfeller fant ektefeller i Nord-Norge og tromsregionen, men at det også var flere med tilknytning til Trondheim. Det gjaldt spesielt ektefellene som tilhørte kjøpmannsborgerskapet. Både Jens B. Dons d.e. og Ingeborg Anna Dons var trondheimsborgere, og kanskje ønsket de

²¹⁰ Eriksen 1981, Bind I: 288.

nettopp å opprette og vedlikeholde handelsforbindelser med andre trondheimsborgere gjennom ekteskap. Dette var ikke uvanlig og trondheimsborgere giftet seg med hverandre, og Lars Ivar Hansen skriver at ”Sønner og døtre av forskjellige trondheimsborgere giftet seg i stor grad med hverandre og holdt handelsvirksomheten oppe.”²¹¹ Familien, spesielt fedrene, hadde trolig en viss kontroll i utvelgelsen av hvem døtrene og sønnene skulle gifte seg med. At også flere av ektemennene først ble rekruttert inn i firmaet til familien Dons, før de giftet seg med døtrene, styrker antakelsen om at fedrene bidro til utvelgelsen av ektefeller. For eksempel kan vi se dette i tilfellet med Lorentz Didrik Klüver Holst, som jobbet som handelsbetjent hos familien Dons før han giftet seg med Cornelia Susanna Dons. Det er ingen tilfeller av at Dons-barna skiller seg *ut* fra strukturen vi finner i ekteskapsinngåelse, og det er derfor grunn til å tro at det har vært en viss foreldrekontroll når det kom til ekteskap.

Men hvordan foregikk strategiske ekteskap og strategisk valg av faddere i praksis? Konene til Dons-mennene, som drev handelsstedet, var alle fra familier som tilhørte den lokale overklassen. Ingen av kvinnene kom fra Ibestad, det vil si at Dons-mennene hentet sine ektefeller fra likesinnede utenfor lokalsamfunnet. Likevel kan det se ut som om familien Dons trolig har hatt tilknytning til flere av familiene som barna ble giftet inn i. Når det gjelder ekteskapet mellom Jens Bing Dons d.e og Ingeborg Anna er det flere faktorer som peker mot et planlagt ekteskap; begge kom fra den lokale overklassen, begge var fra Trondheim og i tillegg skjedde alt så raskt: fra Jens Bing kom til Ibestad, til de to var gift og til handelsstedet var etablert gikk det bare noen få år. Likevel har jeg ikke funnet bevis på at familiene eller de to hadde forbindelse med hverandre.

I neste generasjon kan det også se ut som om ekteskapet mellom Nikolai Normann og Johanna Ovidia Fredrikke til en viss grad var planlagt og at det lå strategiske årsaker bak. Moren til Johanna, Rebekka Kildal, hadde trolig tilknytning til Ibestad selv om hun i flere år var bosatt i Øksnes. Hennes far prostens på Ibestad (Michael Heggelund Kildal) stod som nevnt familien Dons nær, og det er grunn til å anta at Rebekka også hadde kjennskap til familien Dons. Da hennes mann døde, flyttet Rebekka til Ibestad hvor hun giftet seg med Gunnar Berg, som også var en god venn av familien Dons, som hun da fikk et enda nærmere forhold til. Når datteren til Rebekka giftet seg med sønnen til Jens Bing d.e. var det to fornemme slekter som ble forent ved giftermål. Ekteskapet mellom Jens Bing Dons d.y og

²¹¹ Hansen 2003: 308.

Johanna Gunneria Berg fulgte samme mønster. Han giftet seg med datteren til en overklassefamilie og de to familiene som allerede hadde tette bånd med hverandre, ble igjen knyttet sammen ved giftermål. Den fjerde generasjon Dons fulgte det samme type ekteskapsmønsteret. Nikolai Normann Dons d.y giftet seg med Louise Charlotte Sofie Grundt. Familien hennes var av overklassen og hadde allerede kjennskap til Ibestads overklasse, ettersom søsteren til Louise var gift med prost Blom på Ibestad. Prost Blom hadde i likhet med forgjengerne sine som satt i prestestillingen på Ibestad et godt forhold til familien Dons. Det var nok ikke bare tilfeldigheter som lå bak ekteskapet mellom Nikolai og Louise, trolig spilte familien og miljøpåvirkning en rolle.

I kartleggingen over fadderskap i kapittel 5 ser vi også et tydelig mønster. Det handlet om å tidlig skaffe seg et godt nettverk og etablere relasjoner til den lokale overklassen. Det kunne gjøres på flere måter, men det var ved fadderskap at de første tette båndene ble knyttet. Fadderne fikk et ansvar for barnet, og de hadde gitt et løfte foran presten, familien og Gud om at de tok på seg fadderansvaret. Dette løftet kunne ikke brytes, og det kunne derfor være svært gunstig å etablere forbindelser med den lokale overklassen gjennom fadderskap. Relasjonene mellom familien Dons og prestestanden ble styrket bare noen få år etter at Dons hadde etablert seg på Ibestad. Som tidligere nevnt var både prost Kildal og hans kone faddere til Dons' førstefødte; Cornelia Susanna. I tillegg var jekteskipper Lars Hansen Lind fadder, noe som kan tyde på at Dons' nettverksbygging ut fra forretningsmessige hensyn, startet tidlig. Dons ønsket et nært forhold til Lind, særlig på grunn av Linds posisjon som den ledende jekteskipperen på Ibestad. Timingen var god; Dons ønsket å etablere seg innenfor jektebruket, og brukte Linds jekter til frakting av varer, mens Lind på sin side reduserte risikoen ved å måtte stå for fraktingen alene. Begge partene tjente på samarbeidet, et samarbeid som ved fadderrelasjonene ble enda tettere. Som vi har sett i kapittel 5 endret ikke faddermønsteret seg gjennom generasjonene og alle Dons-barna hadde faddere som var en del av den lokale overklassen. I tillegg var flere av fadderne i familie med dåpsbarnet, og flere hadde knyttet bånd gjennom ekteskap også.

Sammenligner vi tendensene vi ser i ekteskapsmønsteret med fadderordningen finner vi flere sammenfallende trender. Det er ingen tvil om at fadderne, i likhet med ektefellene, i stor grad var medlemmer av den lokale overklassen, og flere hadde en betydningsfull og sentral posisjon i samfunnet. I faddernes tilfelle varierte derimot disse tendensene noe, og noen få faddere hadde skapt sin egen posisjon i den lokale overklassen uten å komme fra ressurssterke

familier. Men de fulgte ekteskapsmønsteret til overklassen; altså giftet de seg videre med medlemmer fra den samme klassen.²¹² Vi ser også at flere av fadderne ble brukt igjen, enten alene eller sammen med sin ektefelle. Vi kan derfor si at det ikke bare var viktig å etablere nye relasjoner; de sosiale forbindelsene var ofte langvarige og man måtte derfor også vedlikeholde dem over tid.

Nyttehensynet var viktig i datidens samfunn, så dette var ikke en uvanlig praksis.

Familiestrategiske hensyn var viktig å overholde, noe man trolig var innforstått med innad i familiene. Man ønsket å utvide og opprettholde sitt sosiale nettverk, og gjennom ekteskap og fadderskap fikk for eksempel forretningsforbindelser også en personlig tilknytning.

6.3 Betydningen av familien Dons' sosiale nettverk?

Det sosiale nettverket til familien Dons bestod av deres likemenn, noe kartleggingen av fadderordningen og ekteskapsordningen bekrefter. Det var disse som var i den nærmeste omgangskretsen, som de drev forretninger med, de var arbeidskollegaer og de knyttet tette bånd til hverandre gjennom ekteskap og fadderskap. Disse båndene ga familien Dons et omfattende nettverk som inkluderte mange av de ledende handelsfamiliene, preste- og embetsstanden og resten av borgerskapet. På denne måten ble kontakten og slektsbåndene opprettholdt blant overklassen, noe som førte til at det var de samme slektene som dominerte overklassen i Nord-Norge på 1800-tallet. Lie og Serck-Hanssen skriver om familien at; ”Donsene i Hamnvik var handelsmenn og matadorer, de omgikk prester og sorenskrivere. Klasseskillene var kraftige. Likevel er det få som har funnet noe negativt å si om dem.”²¹³

Som svar på hypotesene mine (kapittel 1), kan vi se at studien bekrefter at familien Dons inngikk strategiske ekteskap og at de valgte faddere ut fra strategiske forhold. Ved å gifte seg eller velge medlemmer fra den lokale overklassen som faddere trykket man de man ønsket å holde nært, enda nærmere til seg. En annen side ved saken er at dette var mennesker man ikke ønsket å havne i konflikt med, fordi de kunne ha innflytelse på andre forbindelser og viktige avgjørelser. Derfor var det viktig å gjøre strategiske valg. Også den siste hypotesen om at familien Dons' sosiale omgangskrets bestod av embets- og prestestanden og borgerskapet, har

²¹² Et av unntakene var prost Gunnar Berg. Han var bondesønn, men ble sett på som svært evnerik og ble oppdaget av prestestanden som ga han utdanning.

²¹³ Lie og Serck-Hanssen 2008: 287.

blitt bekreftet av mine funn. Det var disse de giftet seg med, det var disse som var deres nærmeste naboer og det var de som var fadderne til barna deres.

Funnene fra kapittel 4 og 5 viser et tydelig mønster både når det gjelder inngåelsen av ekteskap og fadderordningen. Hvis vi tar utgangspunkt i at det sosiale nettverket til familien Dons hovedsakelig bestod av faddere og ektefeller kan vi med trygghet slå fast at valget av disse førte til gjennomslag for egne interesser for familien Dons, og trolig også for den andre parten. Vi kan også slå fast at familien Dons bygde sitt maktsenter opp gjennom ekteskap og arv, ved å velge ektefeller og faddere som tilfredsstilte kravene som normene på den tiden tilsa. Selv om det ikke var lover som sa at man skulle gifte seg med folk innenfor sitt eget samfunnslag, var det likevel den rådende normen i ekteskapsmarkedet i denne perioden. Det var en rekke krav som stiltes til en fordelaktig ekteskapspartner og de sosiale ulikhetene kommer i en viss grad fram i giftermålsstrukturen i perioden. Både fadderskap og giftermål var en type sosial institusjon på denne tiden, og for familien Dons må det ha handlet om å verne sin egen posisjon, ved at valg av både ektefelle og faddere skjedde ut fra det samme sosiale samfunnslag og kulturelle nivået som man selv var fra.

Hovedkonklusjonen jeg vil trekke fra denne studien er at giftermålmønsteret og fadderskapsmønsteret ser ut til å ha vært et resultat ut fra en strategisk tankegang. Strategien gikk ut på å etablere og opprettholde viktige forbindelser og slektskapsforbindelser med overklassen, og som vi har sett; gjennom ekteskap og fadderskap. Sett ut fra dette, er det rimelig å anta at det sosiale nettverket hadde stor betydning og bidro til at familien Dons beholdt sin posisjon som den ledende handelsfamilien på Ibestad og i astafjordområdet, gjennom flere generasjoner. I denne oppgaven har jeg vist hvordan familien Dons gjennom tilknytning til den lokale overklassen bygde opp sitt maktsenter, og vi har sett at man valgte ektefeller og faddere innenfor denne klassen, noe som kanskje også falt dem naturlig da "like barn leker best".

Litteraturliste:

Alsvik, Olav 1963: *Svolværs historie*. As Gjengangerens trykkeri. Horten

Amundsen, Arne Bugge 1986: *Folkelig og kirkelig tradisjon. Dåpsforståelser i Norge, særlig på 1800-tallet*.

Bertheussen, Ingebrigt, Olav Eriksen, Peder Gabrielsen, Andreas Hammes og Peder Thrane: 1981: *Jubileumsskrift for Ibestad kirkes 100-års jubileum 1881 – 1981*. Johannessens Akcidenstrykkeri, Harstad.

Bratrein, Håvard Dahl 1990: *Karlsøy og Helgøy bygdebok. Bind II fra år 1700 til 1860*. Gjøvik Trykkeri A.s.

Bull, Ida 1992: *Thomas Angell. Kapitalisten som ble hjembyens velgjører*. Utgitt av Thomas Angells Stiftelser.

Bull, Ida 1998: *De Trondhjemske handelshusene på 1700-tallet. Slegt, hushold og forretning*. Historisk institutt, Hf-fakultetet, NTNU. Trondheim.

Bøe, Jan Bjarne 2002: *Bildene av fortiden, historiedidaktikk og historiebevissthet*. Høyskoleforlaget AS.

Bøe, Jan Bjarne 1995: *Faget om fortiden, en oversikt over det historiedidaktiske området*. Universitetsforlaget AS.

Bøe, Jan Bjarne og Ketil Knutsen 2012: *Innføring i historiebruk*. Cappelen Damm Høyskoleforlaget.

Bøe, Jan Bjarne 2006: *Å lese fortiden. Historiebruk og historiedidaktikk*. Høyskoleforlaget.

Dons, Leif 1995: *Den norske del av slekten Dons. Fra ca. 1600 og frem til 1995*. Norbok a.s, Oslo/Gjøvik.

Eriksen, Hilmar 1981: *Det gamle Astaffjord og Ibestad*. Første bind. Tingsoknet og

kirkesoknet. 2. Opplag. Trondheim.

Eriksen, Hilmar 1981: *Det gamle Astafjord og Ibestad*. Andre bind. Gårder og slekter. 2. Opplag. Trondheim.

Fossen, Kjell 2005: *Identitetsdannelse og lokalbasert læring i historiefaget*. Historisk tidsskrift, Bind 84, s. 471 – 485. Universitetsforlaget.

Guldstein, Ronny 2001: *Lokalhistorie i skolen. En studie av hvilken plass lokalhistorie har hatt, og har i den norske skolen*. Hovedoppgaven i historie. Høgskolen i Bergen/Universitetet i Bergen.

Hansen, Lars Ivar 2000: *Astafjord bygdebok. Historie 1. Fra eldre jernalder til ca. 1570*. Utgitt av Lavangen kommune. Trykkesentralen as, Harstad.

Hansen, Lars Ivar 2003: *Astafjord bygdebok. Historie 2. Astafjord ca. 1570 – ca. 1730*. Utgitt av Lavangen kommune. BLIKK sentraltrykkeriet as, Bodø.

Hansen, Lars Ivar 2009: *Fra bygdefarsystem til gjestgivere i Astafjord*. Foredrag ved Astafjord litteraturfestival, Lavangen 31.10.2009.

Imsen, Steinar og Harald Winge 2004: *Norsk historisk leksikon. Kultur og samfunn ca. 1500 - ca. 1800*. 2. Utgave. Cappelen Akademiske Forlag.

Jordet, Arne Nikolaisen 2010: *Klasserommet utenfor. Tilpasset opplæring i et utvidet klasserom*. Cappelen akademiske forlag.

Kiil, Alf 1993: *Da bøndene seilte. Bygdefarsbrukets historie i nordlandene*. Messel forlag.

Knutsen, Nils Magne (red) 1988: *Nessekongene*. Gyldendal norsk forlag. Oslo.

Knutsen, Oddbjørn 2007: upublisert manusutkast til Astafjords historie.

Kvande, Lise og Nils Naastad 2013: *Hva skal vi med historie? Historiedidaktikk i teori og praksis*. Universitetsforlaget.

Lie, Jon Henrik og Fin Serck-Hanssen 2008: *Væreiery og nessekonger. Handelssteder mellom Rørvik og Varanger*. Olympia Press. Horten.

Meyer, Tore 1992: *Astafford bygdebok. Slekt og personregister*. Utg. Ibestad interkommunale bygdeboknemnd.

- Bind 1. *Personregister menn*.

- Bind 2. *Personregister kvinner, personregister innflyttere*.

- Bind 3 – 4. *Familiekatalog, del I-II*.

Pokorná, Michaela 2009: *Faddervalg i fornorskningstid: faddervalg og etnisk tilhørighet i Storfjord 1859 – 1900*. Mastergradsoppgave i historie ved universitetet i Tromsø.

Sandal, Per 1983: *Lokalhistorie*. Landbruksforlaget.

Scott, Joan W. and Louise A. Tilly 1978: *Woman, work, and Family*. Holt, Rinehart and Winston. USA.

Ytreberg, Nils A. 1942: *Nordlandske handelssteder. Virke – hverdag – reiseliv – fest*. F. Bruns bokhandels forlag. Trondheim.

Nettressurser:

Aarnes, Roar 2011: "Den lærde nordlandspresten" som tråkket sine barnesko på Bergsbakkan i Sortasgrenda. Sist sjekket 13.05.14 kl. 09.00.

<http://www.sorte.no/Historie/Prost%20Gunnar%20Berg.pdf>

Askedal, Anette 2007: *Ekteskapsinngåelser i Iveland på 1700-tallet og 1800-tallet. Valg av ektefelle innenfor ulike kategorier av mennesker i sognet i spenningen mellom romantikk og rasjonalitet*. Masterfagsoppgave i historie. Historisk Institutt, Universitetet i Bergen. Sist sjekket 14.05.14 kl. 16.50.

https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/2337/Masterthesis_Askedal.pdf?sequence=1

Den norske kirke. Regler om faddere. Sist sjekket 10.04.14 kl. 12.10.

<http://hole.kirken.no/daap/fadderregler>

Eikeland, Halvdan: *Historiefaget i L97 – oppbrudd eller kontinuitet?* (Del 2.)

Biblioteket til Høgskolen i Vestfold. Sist sjekket 03.05.14.

<http://www-bib.hive.no/tekster/hveskrift/notat/2000-02/index.html>

Elgeseter gård. Sist sjekket 14.05.14 kl. 16.00.

[http://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php?title=Elgeseter gård](http://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php?title=Elgeseter_gård)

Fossen, Kjell: *Den nye læreplanen i historie.*

Landslaget for lokalhistorie i skolen. Sist sjekket 03.05.14 kl. 19.00.

<http://www.uib.no/lokalhistorie/lareplan-historie.htm>

Fossen, Kjell: *Lokalbasert læring – en læringsvei.*

Landslaget for lokalhistorie i skolen. Sist sjekket 03.05.14 kl. 19.00.

<http://www.uib.no/lokalhistorie/lokalbasert-laring.htm>

Ibestad historielag. Skippergårdens historie. Sist sjekket 14.05.14 kl. 14.00.

<http://www.ibestadhistorielag.com/Skippergarden.html>

Interkommunalt arkiv Troms: kommuneinndeling over tid. Sist sjekket 13.05.14 kl. 14.30.

http://www.ikatroms.no/kommuneinndeling_over_tid

Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype:

Ministerialbok nummer (arkivreferanse): 3. Periode: 1777 – 1801. Sist sjekket 15.05.14 kl.

11.26

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read

Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype:

Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse) 4. Periode: 1801 – 1824. Døde og begravede, 1822

– 1824. Sist sjekket 15.05.14 kl. 11.26.

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read

Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 5. Periode: 1825 – 1836. Sist sjekket 15.05.14 kl. 11.26

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read

Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 8. Periode: 1850 – 1859. Sist sjekket 15.05.14 kl. 11.26.

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read

Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 12. Periode: 1890 – 1900. Sist sjekket 15.05.14 kl. 11.26

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read

Kirkeboka: Fylke: Troms. Prestegjeld/sokn eller embete: Ibestad. Kirkeboktype: Ministerialbok. Nummer (arkivreferanse): 17. Periode: 1901 – 1914. Sist sjekket 15.05.14 kl. 11.26

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read

Lyngen kirke. Prester i Lyngen kirke. Sist sjekket 13.05.14 kl. 16.38.

http://lyngenkirke.no/index.php?option=com_content&view=article&id=70:prester-i-lyngen&catid=37:personer&Itemid=58

Læreplan i samfunnsfag – kompetansemål etter 4. årssteget.

Utdanningsdirektoratet. Sist sjekket 03.05.14 kl. 13.30.

<http://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Kompetansemaal?arst=372029322&kmsn=-669472951>

Læreplan i Samfunnsfag: kompetansemål etter 10. årssteget.

Utdanningsdirektoratet. Sist sjekket 14.05.14 kl. 18.40.

<http://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Kompetansemaal/?arst=98844765&kmsn=583858936>

Læreplanen i historie – fellesfag i studieforberedende utdanningsprogram: formål.

Utdanningsdirektoratet. Sist sjekket 03.05.14 kl. 14.00.

<http://www.udir.no/kl06/HIS1-01/Hele/Formaal/>

Læreplanen: generell del.

Utdanningsdirektoratet. Sist sjekket 14.05.14 kl. 17.30.

<http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Generell-del-av-lareplanen/>

Læringsplakaten.

Utdanningsdirektoratet. Sist sjekket 06.05.14.

<http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Prinsipp-for-opplaringa/Laringsplakaten/?read=1>

Nasjonal biblioteket. Fotefar mot nord: Hamnvik handelssted. Sist sjekket 14.05.14 kl. 16.30.

<http://www.nb.no/nbsok/nb/81c7d51e229c68306b55d884b5c4bcc5.nbdigital;jsessionid=15D10281206012AB6D9ADEFFAADD748B.nbdigital1?lang=no#18>

Rett til læring: lokale læreplaner.

Kunnskapsdepartementet. Sist sjekket 03.04.14 kl. 16.30.

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/2009/nou-2009-18/16/1/2.html?id=571640>

Rogne, Per 2004: *Rorbusystemet i Lofoten på 1800-tallet: konflikt eller samspill.*

Hovedfagsoppgave i historie ved universitet i Tromsø. Sist sjekket 14.05.14 kl. 12.30.

<http://www.svolvaer-historielag.com/pdf/rorbusystemet.pdf>

Telenor. Sist sjekket 14.05.14 kl. 14.30.

<http://no.wikipedia.org/wiki/Telenor>

Thomas Angells stiftelser. Historie og kultur. Sist sjekket 13.05.14 kl. 13.45.

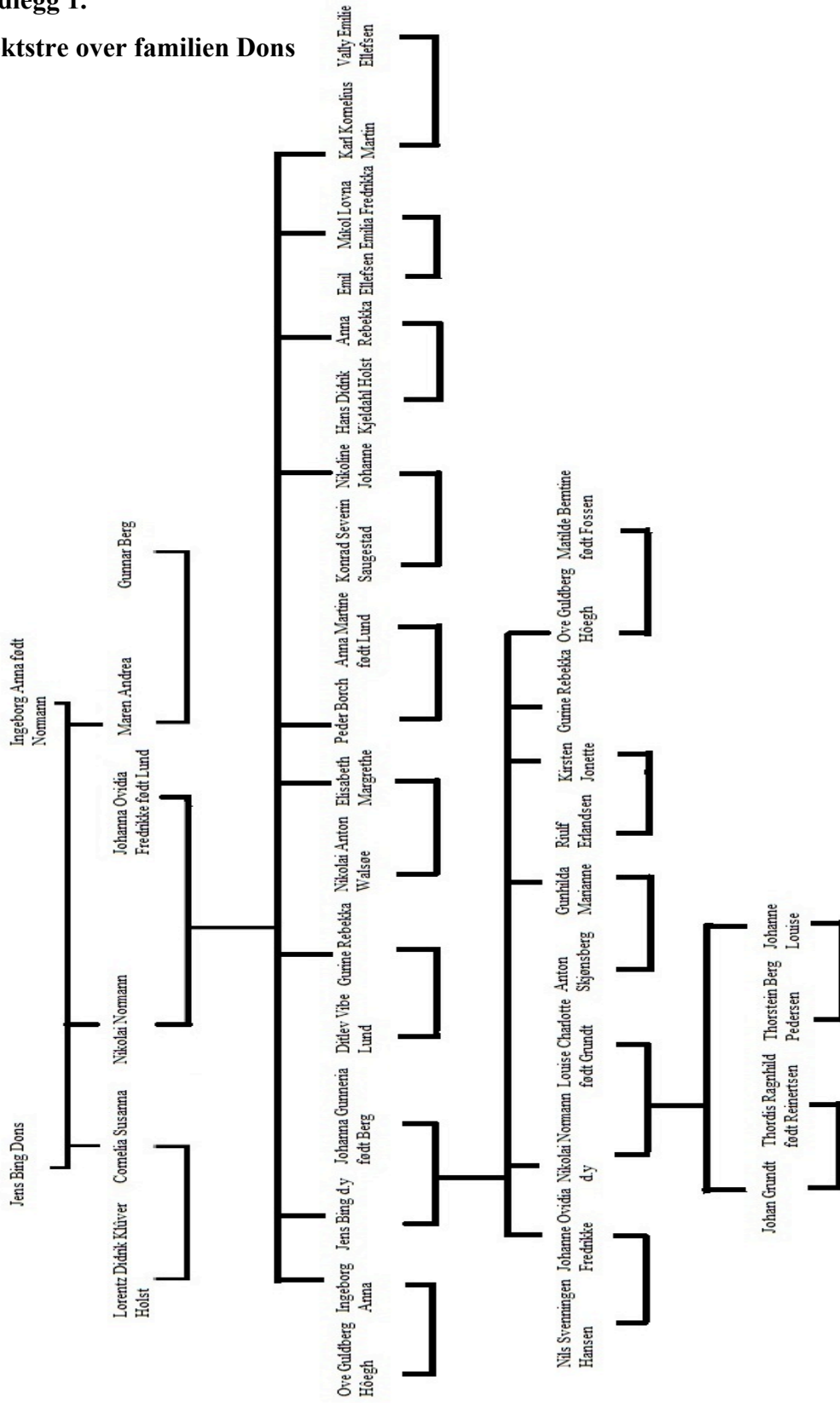
<http://thomasangell.no/nb/historieogkultur>

Vestvågøy, bygdebøkene 2006: kirke og skole. Sist sjekket 14.05.14 kl. 22.00.

http://www.vhl-historielag.com/sites/default/files/bygdebok2/femte_kapitel.htm

Vedlegg 1.

Slektstre over familien Dons

Vedlegg 3

Oversikt over faddere og slektskap mellom dem.

Kartleggingen viser fadderne til Dons-barna. Hvis det var slektskap mellom fadderne hos samme dåpsbarn er slektsforholdet beskrevet direkte etter personene. Hvis det var slektskap på tvers av de forskjellige barnas faddere er dette nevnt i fotnoter. Det angis kun slektskap mellom fadderne, oversikt over slektsforhold mellom fadderne og familien Dons, er vist i tabellen på side 56 – 57.

Barn av Jens Bing Dons og Ingeborg Anna:

Cornelia Susanna født 1796

Faddere:

- 1) prost Michael Heggelund Kildal g.m:
- 2) prostinne Karen Heggelund Kildal.
- 3) Madame Harboe/Holmboe.
- 4) klokker Peder Krogh Vegner.
- 5) skipper Lars Hansen Lind g.m:
- 6) Ingeborg Sophia Lind.

Nikolai Normann født 1798

Faddere:

- 1) Maren Marie Grøn. Var mormor til:
- 2) jekteskipper Job Thode.
- 3) lensmann Jon Olsen Thrane. Far til:
- 4) jomfru Ingeborg Sophia Thrane.
- 5) handelsmann Anfinn Aas.

Maren Andrea født 1800

Faddere:

- 1) prost Michael Heggelund Kildal
- 2) fogden Peter Kreydahl
- 3) Ingeborg Sophia Lind
- 4) Kristian Frederik Wegner

5) madame Ørginn Margrethe Goehr/Goehn?

Barn av Nikolai Normann Dons og Johanna Ovidia Fredrikke Dons:

Ingeborg Anna født 1827

Faddere:

- 1) prost Gunnar Berg. Han var far til:
 - 2) Sara Berg.
- 3) skipper Lars Hansen Lind g.4:
 - 4) Ida Sophia Lind.
- 5) jekteskipper Job Thode, var eldre halvbror til:
 - 6) Cornelia Susanna Dons.

Jens Bing d.y født 1829

Faddere:

- 1) presten Hans Didrichsen Kjeldahl g.m:
 - 2) Abel Kristianna Kjeldahl.
- 3) Paul Dons.
- 4) Lorentz Didrik Klüver Holst.
- 5) Ingeborg Anna Dons.
- 6) Rebekka Berg.²¹⁴
- 7) Fadder jeg ikke har klart å tyde navnet til.

Barn av Jens Bing Dons d.y og Johanna Gunneria Dons:

Johanne Ovidia Fredrikke født 1854

Faddere:

- 1) handelsfullmektig Nikolai Normann Dons.
- 2) handelsmann Gunnar Berg d.y.
- 3) handelsmann Nikolai Anton Walsøe.

²¹⁴ Hun var datter av Michael Heggelund Kildal og hans første kone Anne Normann. Michael H. Kildal var fadder både til Cornelia Susanna Dons og Maren Andrea Dons.

Nikolai Normann d.y født 1856

Faddere:

- 1) Lorentz Didrik Klüver Holst
- 2) fru Lovise Hansen
- 3) Madame Anne B. Meyer?
- 4) Peder Borch Dons
- 5) jomfru Nikoline Dons
- 6) lensmann O. P Schjølberg.

Barn av Nikolai Normann Dons d.y og Louise Charlotte Sofie Dons:

Johan Grundt født 1899

Faddere:

- 1) handelsmann Jens Bing Dons
- 2) prost Bendiks Blom g.m:
 - 3) Jenny Ulrikke Grundt. Hun var søsteren til:
 - 4) frøken Olivia Grundt
- 5) frøken Dutta Dons
- 6) handelsmann Konrad Saugestad.

Johanne Louise født 1902

Faddere:

- 1) fru Hilde Skjønsberg.
- 2) handelsmann John Berg²¹⁵ g.m:
 - 3) Sara Daae.
- 4) telegrafistinne Lovise Blom.²¹⁶
- 5) telegrafbestyrer Carl Jonsberg.

²¹⁵ John Berg var barnebarnet til handelsmann Gunnar Berg d.y, som var fadder til Johanne Ovidia Fredrikke.

²¹⁶ Datter av Prost Bendiks Blom og Jenny Ulrikke Grundt. Som var faddere til Johan Grundt.

Vedlegg 4

Liste over ordførere i Ibestad fra 1838 – 2014

1838 – 1845	prost Petter Munch Brager
1846 – 1847	handelsmann Poul Irgens Holst
1848 – 1849	handelsmann Nikolai Normann Dons
1850 – 1855	prost Jørris Schjelderup Hanssen
1856 – 1857	handelsmann Jens Bing Dons d.y
1858 – 1862	lensmann Fredrik Hegge
1863 – 1868	handelsmann Jens Bing Dons d.y
1869 – 1872	handelsmann Peder B. Dons
1873 – 1876	kirkesanger Johan Barak Dønnesen
1877 – 1880	handelsmann Peder B. Dons
1881 – 1882	handelsmann Konrad Saugestad, Årstein
1883 – 1884	gårdsbruker Andr. Simon Olsen
1885 – 1888	handelsmann Konrad Saugestad, Årstein
1889 – 1890	handelsmann Peder B. Dons
1891 – 1898	handelsmann Konrad Saugestad, Årstein
1899 – 1907	bankkasserer Johan Laurits Johansen
1908 – 1910	handelsmann Helge Halleisen
1911 – 1913	gårdsbruker Martin Rasmussen, Renså
1914 – 1919	gårdsbruker og stortingsmann Jon Lind Johansen, Gratangen
1923 – 1925	lærer og stortingsmann Håkon Breivoll (Ap)
1926 – 1940	lærer og stortingsmann Håkon Breivoll (Ap)
1941 – 1945	lærer Fridtjof Kjæreng
1945 – 1953	fisker Hans Simonsen (Ap)
1954 – 1957	banksjef Einar Horsberg (V)
1957 – 1959	fisker Hans Simonsen (Ap)
1960 – 1962	banksjef Einar Horsberg (V)
1962 – 1964	disponent Ove Bergvoll (Ap)
1964 – 1968	rektor Olav Eriksen (Ap)
1968 – 1976	gårdsbruker Peder H. Pedersen (Sp)
1976 – 1980	rektor Oss Jacobsen (Ap)
1980 – 1984	gårdsbruker Peder H. Pedersen (Sp)
1984 – 2006	maskinist Arne Olav Ekman (H)
2006 – 2011	regnskapsleder Marit Johansen (Ap)
2011 -	Dag Brustind (H)